

บทที่ 3

เวทีสัมมนาเกี่ยวกับเกลือและโพแทช : พื้นที่ของการแสดงความจริงของสิ่งที่พูด

ในบทนี้จะนำเสนอเกี่ยวกับวาทกรรมที่ปรากฏในเนื้อหาที่กล่าวถึงเกลือและโพแทช ได้พื้นดินอีสาน ในเวทีสัมมนา "โครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี ปัญหาและแนวทางแก้ไข" ซึ่งสะท้อนความรู้และความจริงของเกลือและโพแทชในมุมมองที่หลากหลาย โดยแยกออกเป็นสามส่วนหลัก ส่วนแรก คือ การให้เบื้องหลังของการเคลื่อนไหวในพื้นที่ที่นำไปสู่การสัมมนา และส่วนที่สอง เป็นการพูดถึงการสัมมนาและวิเคราะห์สิ่งที่ถูกพูดเกี่ยวกับเกลือและโพแทชโดยคนกลุ่มต่างๆ โดยมองเนื้อหาของสิ่งที่พูดในระดับมหภาค ที่สัมพันธ์กับตัวนโยบายการจัดการซึ่งถูกพูดออกมาจาก ข้าราชการระดับสูงในการวางนโยบาย ข้าราชการระดับกรมกองที่นำเอานโยบายไปปฏิบัติ และนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญต่างๆ และเนื้อหาของสิ่งที่พูดในระดับจุลภาค ซึ่งเป็นเรื่องของการปะทะกันของสิ่งที่ถูกพูดโดยบริษัทข้ามชาติ นักพัฒนา นักวิชาการท้องถิ่น และชาวบ้านในพื้นที่ และนำไปสู่ส่วนที่สามในความจริง และความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรเกลือและโพแทช ที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิต สถานภาพของคนกลุ่มต่างๆ ในการให้ความหมาย และยืนยันผ่านสิ่งที่พวกเขาพูดถึงเกลือและโพแทชไม่ว่าจะเป็นเรื่องผลประโยชน์ของชาติ การพัฒนาที่ยั่งยืน ที่จะเสนอให้เห็นความหลากหลายของวาทกรรมที่มาจากคนกลุ่มต่างๆ ที่กระจัดกระจาย และไม่สามารถหาข้อสรุปในการประชุมได้ แต่วาทกรรมเหล่านี้ก็กระทบกับชีวิตของชาวบ้าน ในแง่ของการต่อสู้เคลื่อนไหวในพื้นที่ ซึ่งเป็นการต่อสู้ในเรื่องของความรู้ ความจริงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้ดิน

1. เกลือและโพแทช: ปัญหาของพื้นที่ที่ก้าวสู่ปัญหาในเวทีสัมมนา

1.1 การเคลื่อนไหวก่อนการสัมมนา

การเคลื่อนไหวของชาวบ้านในพื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทช¹ จังหวัดอุดรธานี ในนามกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี ภายใต้การสนับสนุนช่วยเหลือขององค์กรพัฒนาเอกชน นักวิชาการ

¹ การใช้คำว่าโพแทชหรือโปแตช สำหรับผู้ศึกษานั้นจะใช้ทั้งสองคำนี้ ตามที่มีคนกลุ่มต่างๆ ใช้กันในการสนทนา การเขียนคำนี้ในหนังสือ เอกสารต่างๆ ในความจริงคำว่า"โพแทช"เป็นการอ่านออกเสียงทับศัพท์ภาษาอังกฤษและลาติน ตามหลักราชบัณฑิตยสถานและอักษรานุกรมศัพท์ทางธรณีวิทยาและแร่ธาตุ ซึ่งทางผู้เชี่ยวชาญในทางภาษาและธรณีวิทยาร่วมกันกำหนดขึ้น ส่วนคำว่า "โปแตช" เป็นคำที่ชาวบ้านและคนในพื้นที่ส่วนใหญ่เรียกกัน เพราะออกเสียงได้ง่ายในสำเนียงภาษาไทยและเป็นคำที่นักพัฒนาเอกชนเข้ามาให้ข้อมูลใช้คำๆนี้เป็นหลัก

ท้องถิ่นและภาคประชาสังคม เช่น สถาบันราชภัฏอุดรธานี ที่ออกมาดำเนินการเคลื่อนไหวคัดค้าน และให้ข้อมูลเกี่ยวกับโครงการดังกล่าว นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2544 ถึงปัจจุบัน ตั้งแต่การเคลื่อนไหวใน

ระดับนโยบายโดยยื่นหนังสือคัดค้านการดำเนินการของบริษัทและคัดค้านโครงการ ต่อ นายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการเคลื่อนไหวในระดับพื้นที่ โดยเฉพาะเหตุการณ์กรณีชาวบ้าน จำนวน 1,000 คน ได้รวมตัวชุมนุมคัดค้านที่หน้าศาลากลางจังหวัดอุดรธานีเมื่อวันที่ 9 มกราคม พ.ศ. 2546 ส่งผลให้ข้าราชการระดับสูงในกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและกระทรวงอุตสาหกรรมซึ่งมีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ ได้ส่งตัวแทนเข้ามาเจรจากับกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี โดยมีการตั้งโต๊ะเจรจาและทำบันทึกข้อตกลงร่วมกัน² และเรียกร้องให้กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่งตั้งคณะทำงานพิจารณารายงานการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี³ ที่ผ่านความเห็นชอบและอนุมัติโดยคณะผู้ชำนาญการ⁴ เมื่อปี พ.ศ.2544 ไปแล้วใหม่ทั้งหมด โดยเฉพาะประเด็นปัญหาและข้อบกพร่องต่างๆ⁵ รวมถึงให้ชะลอการอนุญาตการออกประทานบัตร⁶ ให้กับบริษัทออกไป จนกว่าจะได้ข้อยุติเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น

การเจรจาดังกล่าว ได้นำไปสู่การความตื่นตัวของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต่างๆ ตั้งแต่ระดับท้องถิ่น ไปจนถึง ระดับประเทศ โดยเฉพาะนักวิชาการแขนงต่างๆ เช่น นักธรณีวิทยา นักภูมิศาสตร์ นักกฎหมาย นักสิทธิมนุษยชน นักอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ข้าราชการระดับต่างๆ นักการเมืองระดับชาติ

² ออกจากหนังสือบันทึกการเจรจากลางแก้ไขปัญหาโครงการเหมืองแร่โปแตชระหว่างกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและกระทรวงอุตสาหกรรม กับกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี โดยมีนายสุภรณ์ อัตถาวงษ์ เลขาธิการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และนายธีรชัย แสนแก้ว โฆษกประจำกระทรวงอุตสาหกรรม เป็นตัวแทนผู้มีอำนาจเต็มที่ลงมาเจรจากับชาวบ้าน ลงวันที่ 9 มกราคม 2546

³ ประกอบด้วยตัวแทนจาก กรมทรัพยากรธรณี สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ ตัวแทนชาวบ้าน นักพัฒนาเอกชน ภาคประชาสังคม ส่วนราชการในพื้นที่ และภาคธุรกิจเอกชนในพื้นที่ เช่น หอการค้าจังหวัด และบริษัทข้ามชาติ

⁴ คณะผู้ชำนาญการ คือ ผู้เชี่ยวชาญที่สำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่งตั้งขึ้นเพื่อพิจารณารายงานการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่บริษัท เอพีพีซี ได้ดำเนินการเพื่อใช้ยื่นขอประทานบัตรสำหรับสร้างโรงงาน

⁵ ประเด็นที่มีปัญหาเช่น เรื่อง มาตรการป้องกันผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม จากกองเกลือและน้ำเกลือ การมีส่วนร่วมของประชาชน การประเมินผลกระทบด้านสังคมและสุขภาพ การประกันหรือชดเชยความเสียหาย รวมถึงขอบเขตแผนผังการทำเหมือง

⁶ การออกประทานบัตรโดยกระทรวงอุตสาหกรรมคือการอนุญาตให้สร้างโรงงานได้

นักการเมืองระดับท้องถิ่น สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล และองค์การบริหารส่วนจังหวัด รวมถึงภาคเอกชนต่างๆ เช่นหอการค้าจังหวัด กลุ่มธุรกิจ ได้ให้ความสนใจเกี่ยวกับโครงการนี้ เพราะมีผลประโยชน์ในระดับชาติและท้องถิ่น รวมถึงผลกระทบต่อวิถีชีวิตและสิ่งแวดล้อมของคนในพื้นที่ เนื่องจากโครงการเหมืองแร่โพแทช เป็นประเด็นใหม่ที่มีความสัมพันธ์กับการแก้ไขกฎหมายแร่⁷ ที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ และสร้างความขัดแย้งในพื้นที่ค่อนข้างสูง ดังนั้นการจัดเวทีสัมมนาจะนำไปสู่แนวทางการแก้ไขปัญหา ที่เน้นผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญและสร้างบรรทัดฐานของการดำเนินโครงการต่างๆของประเทศต่อไปในอนาคต ดังที่ผู้จัดการสัมมนาได้พูดถึงเหตุผลของการจัดสัมมนาครั้งนี้ว่า

ทั้งนี้ขอย้ำว่าการเลือกโครงการเหมืองแร่โพแทชที่จังหวัดอุดรธานีนี้ เพราะเป็นโครงการใหม่มีขนาดใหญ่ มีกฎหมายใหม่เกี่ยวข้อง รวมทั้งมีความขัดแย้งในพื้นที่สูง ดังนั้น จึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการวิเคราะห์แง่มุมต่างๆทางวิชาการเพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาและการดำเนินการต่อไปอย่างดีที่สุด

พื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี จึงกลายเป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้กับคนกลุ่มต่างๆ ได้เข้ามาแต่งเติมและสร้างความฝันกับอนาคตที่อยู่เบื้องหน้า และเป็นพื้นที่แห่งความรู้ ที่กลายมาเป็นกรณีศึกษาในเรื่องของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้พื้นดินของประเทศ ที่สัมพันธ์กับกระบวนการของการจัดทำรายงานการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม ในโครงการขนาดใหญ่ของรัฐ บริษัทเอกชน และบริษัทข้ามชาติ ที่จะเข้ามาจัดสรรและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรได้พื้นดินอันมหาศาล รวมถึงประเด็นทางด้านกฎหมายแร่ฉบับใหม่ ซึ่งมีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาและประเด็นในทางกฎหมาย เพื่อให้สามารถทำเหมืองแร่ได้กว้างขวางครอบคลุมมากขึ้น และเชื่อว่ากฎหมายดังกล่าวจะสามารถลดความขัดแย้งระหว่างประชาชนกับกลุ่มทุนข้ามชาติในพื้นที่ลงได้⁸

ดังนั้น ในช่วงกระแสของการตื่นตัว เมื่อมีการสำรวจพบแหล่งแร่ใต้พื้นดินอันมีค่ามหาศาลในจังหวัดอุดรธานี ทำให้พื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานีเป็นเสมือนถนนสายเกลือหรือแร่โพแทชที่

⁷ ประเด็นที่มีการแก้ไขพระราชบัญญัติแร่ (ฉบับที่5) พ.ศ. 2545 มีการแก้ไขในเรื่องของการนิยามศัพท์คำว่า ทำเหมืองแร่ใต้ดิน ซึ่งหมายถึงการทำเหมืองด้วยวิธีขุดเจาะอุโมงค์ลึกลงไปใต้ดินเพื่อให้ได้มาซึ่งแร่ เรื่องของแดนกรรมสิทธิ์ของผู้อาศัยบนผิวดินภายในพื้นที่ทำเหมืองที่จำกัดลงไปเหลือเพียง 100 เมตร รวมถึงเรื่องของการคุ้มครองสิทธิในอสังหาริมทรัพย์ หากเกิดความเสียหายในลักษณะการตั้งกองทุนและการทำประกันภัย

⁸ ความขัดแย้งในเรื่องของพื้นที่บนดินและใต้ดิน ซึ่งการออกกฎหมายแร่ว่าด้วยแดนกรรมสิทธิ์จะทำให้บริษัทข้ามชาติไม่ต้องขออนุญาตเจ้าของที่ดินในการทำเหมืองแร่ เนื่องจากหากต้องขออนุญาตคนที่อยู่บนพื้นดินโครงการจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้ง่าย เพราะเจ้าของที่ดินข้างบนอาจไม่ยินยอมให้ขุดเจาะใต้พื้นดินของตนเอง

ทุกคนมุ่งเข้ามาแสวงหา ความรู้ และความจริง เกี่ยวกับโครงการเหมืองแร่ขนาดใหญ่อันดับต้นของโลก อยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าจะเป็นนักวิชาการ นักสิทธิมนุษยชน นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี ซึ่งลงไปเก็บข้อมูลและสอบถามความคิดเห็นของชาวบ้านในพื้นที่โครงการเพื่อเป็นข้อมูลในทางวิชาการของการจัดเวทีสัมมนา นักข่าวที่ลงมาเจาะลึกในประเด็นปัญหาเพื่อนำเสนอและตีแผ่ข้อมูลต่อสาธารณะ รวมทั้งกลุ่มของสมาชิกวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งเป็นคณะกรรมการร่วมในการพิจารณากฎหมายแร่ลงมาหาข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ ในการลงมติพิจารณารับร่างกฎหมายเข้าสู่สภาหรือองค์กรภาคประชาชน นักพัฒนาเอกชนที่จัดเวทีวิพากษ์กฎหมายแร่ และข้อบกพร่องของรายงานผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม รวมทั้งหายนะที่จะเกิดขึ้นจากโครงการเหมืองแร่โพแทช ทั้งทางด้านวิถีชีวิต ด้านสิ่งแวดล้อม และความขัดแย้งแตกแยกในชุมชน หรือผู้เชี่ยวชาญจากสถาบันพระปกเกล้า ที่เข้ามาสอบถามข้อมูลจากชาวบ้าน และเสนอการอบรมเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งแบบสันติวิธีให้ชาวบ้าน หรือนักวิชาการจากสำนักไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่เข้ามาทำวิจัยเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ของรัฐบาลและภาคเอกชน รวมถึงคณะกรรมการที่ทางกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม⁹ ได้แต่งตั้งให้ศึกษาเกี่ยวกับโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี ซึ่งได้ลงมาหาข้อมูลในพื้นที่เพื่อใช้ในการสัมมนา เพราะความรู้เกี่ยวกับโครงการเหมืองแร่โพแทชยังเป็นเรื่องใหม่สำหรับคนไทย และมีผู้เชี่ยวชาญค่อนข้างจำกัด ดังนั้นการเปิดเวทีสัมมนาวิชาการสาธารณะจึงเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการพัฒนาโครงการนี้

1.2 การสัมมนาโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี: ปัญหาและแนวทางแก้ไข

การเปิดเวทีวิชาการสาธารณะ เรื่องโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี ปัญหาและแนวทางแก้ไข เมื่อวันที่ 29 มีนาคม พ.ศ. 2546 ที่ห้องประชุมนานาชาติชั้น 2 อาคารสถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นสถาบันทางวิชาการที่เปิดพื้นที่ให้กับปัญหาของท้องถิ่นได้มีโอกาสโลดแล่นในเวทีสาธารณะ หรือเวทีทางวิชาการ ที่มีนักวิชาการ นักการเมือง ข้าราชการระดับกระทรวงและกรม นักพัฒนาเอกชน และบริษัทเป็นตัวดำเนินเรื่องหลัก ในการเป็นคนที่พูดหรือดำเนินเรื่องตามโปรแกรมที่ถูกจัดวางเอาไว้ และมีชาวบ้านในพื้นที่ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ชม

⁹ ได้แต่งตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 13 มีนาคม พ.ศ. 2546 เพื่อแก้ไขปัญหาข้อร้องเรียนเกี่ยวกับเรื่องความบกพร่องของรายงานการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA) ที่ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลและรวบรวมข้อมูลจากทุกภาคส่วน โดยเฉพาะในประเด็นที่ชาวบ้านร้องเรียนของชาวบ้าน

ผู้ฟังและผู้พูด ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในทางเหตุผลและอารมณ์ความรู้สึกของการประชุมครั้งนี้ โดยผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วยชาวบ้านในพื้นที่ 50 คน ผู้เสวนา 20 คน เจ้าหน้าที่ภาครัฐ 50 คน สื่อมวลชน 20 คน นักพัฒนาเอกชน 20 คน นักวิชาการ 20 คน เจ้าหน้าที่และผู้เชี่ยวชาญ 50 คน รวมทั้งสิ้น 250 คน

การสัมมนาในครั้งนี้เป็นการร่วมจัดขององค์กรต่างๆทางสังคม โดยผู้ศึกษาจะได้ให้ภูมิหลังของแต่ละส่วน เพื่อเปิดให้เห็นตำแหน่งแห่งที่ทางสถาบัน ที่เป็นสิ่งที่กำหนดองค์ความรู้ เกี่ยวกับเรื่องเกลือและโพแทชที่ถูกกล่าวถึงในเวทีสัมมนาได้ดังนี้

1. นักวิชาการจากสถาบันต่างๆไม่ว่าจะเป็นมหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานีในการเป็นสถาบันการศึกษาท้องถิ่นที่ทำงานวิจัยร่วมกับชุมชน ในด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมและ สิ่งแวดล้อม สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในความเชี่ยวชาญด้านสิ่งแวดล้อมและปัญหาสิ่งแวดล้อม และนักวิชาการจากสถาบันเทคโนโลยีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ที่มีบทบาทส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ในการดำเนินนโยบายการพัฒนาของรัฐและเอกชน

2. องค์กรอิสระ มูลนิธิและองค์กรพัฒนาเอกชนต่างๆ เช่น สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ มูลนิธิสืบนาคะเสถียร คณะกรรมการรณรงค์เพื่อประชาธิปไตย สถาบันทนายความ ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนและองค์กรอิสระเคลื่อนไหวและเรียกร้องในประเด็นเรื่องของผลกระทบทางสังคมและสิ่งแวดล้อม เรื่องสิทธิชุมชนตามกฎหมาย และวิพากษ์นโยบายการพัฒนาประเทศ ที่ว่าด้วยการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

3. องค์กรสนับสนุนซึ่งเป็นหน่วยงานของภาครัฐ อย่างเช่นกรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม กรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ กระทรวงอุตสาหกรรม ที่มีหน้าที่กำหนดนโยบายและยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ รวมถึงเป็นฝ่ายปฏิบัติการในระดับประเทศและพื้นที่เกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะการนำทรัพยากรมาใช้พัฒนาให้สอดคล้องกันทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม

4. ชาวบ้านในฐานะผู้มีส่วนได้เสียกับโครงการ ที่อาศัยอยู่ในชุมชนซึ่งกำลังจะมีโครงการเหมืองแร่โพแทชเกิดขึ้น โดยเป็นกลุ่มชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตอยู่กับประเพณี วัฒนธรรมและการทำการเกษตร ที่เคลื่อนไหวต่อสู้กับโครงการเหมืองแร่โพแทชในนามกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี

โดยวัตถุประสงค์ในการจัดการสัมมนาเพื่อสร้างความชัดเจนในประเด็นปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆ ให้เกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่ายและเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการที่เป็นกลางและเป็นจริง รวมถึงการนำเสนอข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นแก่สาธารณชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ตรงกันของทุกฝ่ายที่มีส่วนเกี่ยวข้อง

กับการพัฒนาโครงการนี้ รวมทั้งเสนอทางออกของปัญหาเพื่อหาทางแก้ไขให้โครงการดังกล่าวมีความสมบูรณ์มากขึ้น และสร้างการยอมรับจากทุกฝ่าย ภายใต้การอ้างถึงความรู้และการเข้าถึงความจริงของคนกลุ่มต่างๆ ในประเด็นเรื่องของการจัดการทรัพยากรเกลือและโพแทชใต้พื้นดินอีสาน

2.ความจริงที่ความหลากหลายกับสิ่งที่ถูกกล่าวถึงในเวทีสัมมนาทางวิชาการ

หน้าปกเอกสารของการสัมมนาเล่มสี่เขียว มีความน่าสนใจบนภาพแผนที่ของโครงการ ซึ่งฉายภาพลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ และภูมิศาสตร์ ที่จำลองและย่อส่วนสภาพความจริงของพื้นที่ลงมาสู่เนื้อที่บนกระดาษในเอกสารทางวิชาการเล่มนี้ โดยองค์ประกอบของภาพแผนที่ที่ถูกตีตารางจัดสัดส่วนของพื้นที่ตามพิกัดทางภูมิศาสตร์ เส้นละติจูด และ ลองติจูด ที่ย่อส่วนพื้นที่เขตสัมปทานเหมืองแร่โพแทช จำนวน 2,333 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 15,000 กว่าไร่ ให้ลงมาอยู่ภายใต้แผนที่อัตราส่วน 1:50,000 และจำลองมิติของพื้นที่จริงลงมาให้นักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญจ้องมอง วิเคราะห์และทำการศึกษารายละเอียดของมัน เส้นสีแดงซึ่งแสดงถึงถนน สีดำสำหรับทางรถไฟ สีน้ำเงิน สำหรับแหล่งน้ำบนดิน และลำห้วย สีเขียวแทนพื้นที่ทางการเกษตร สีชมพู เป็นพื้นที่โครงการ และสีฟ้าสำหรับเขตนิคมอุตสาหกรรม เขตค่ายทหาร ซึ่งเสมือนการจำลอง การจัดแบ่งสัดส่วนพื้นที่ออกมาภายใต้สิ่งที่เรายอมรับว่า มันคือสิ่งที่เส้นทางทาง มีความถูกต้องน่าเชื่อถือ ที่สามารถอธิบายความจริงของพื้นที่ได้ทั้งหมดและสามารถนำไปสู่แนวทางการปฏิบัติในอนาคต ดังคำกล่าวของ ดร. สุรพล สุดราภา ประธานจัดงานสัมมนาได้กล่าวไว้ในคำนำของหนังสือว่า

การสัมมนาโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี ปัญหาและแนวทางแก้ไข ในครั้งนี้ เกี่ยวเนื่องจากการรวมตัวกันของนักวิชาการด้านต่างๆ ที่อยู่ในวงการ องค์กรพัฒนาเอกชน ภาคธุรกิจ กลุ่มนักวิชาการเหล่านี้มีความเห็นร่วมกันว่าสมควรจะนำโครงการเหมืองแร่โพแทชจังหวัดอุดรธานีมาเป็นตัวอย่าง เพื่อสร้างบรรทัดฐานทางวิชาการถึงกระบวนการดำเนินการต่างๆ อย่างรอบคอบถี่ถ้วน...ทั้งนี้เพื่อให้ยึดถือเป็นแนวปฏิบัติต่อไปในอนาคต เพื่อหลีกเลี่ยงมิให้เกิดความขัดแย้งทั้งปวง

สำหรับบรรยากาศภายในห้องประชุมสัมมนา สิ่งที่เห็นก็คือการจัดมิติของห้องประชุม ทั้งขนาดความใหญ่โตของห้องประชุมที่สามารถบรรจุคนได้จำนวนหลายร้อยคน รวมทั้งมีการจัดวางและออกแบบพื้นที่ของห้องประชุม โดยตรงกลางห้องประชุมจะมีเวทีซึ่งมีโต๊ะขนาดยาวสำหรับให้วิทยากร

และผู้ดำเนินรายการนั่งบรรยายอยู่ข้างบน ผู้ชมหรือผู้ฟังก็จะนั่งอยู่ข้างล่างเวทีโดยที่นั่งของผู้ฟังก็จะไต่ระดับขึ้นไปจากหน้าเวที จากต่ำไปสูง สูงเหมือนในโรงภาพยนตร์ที่มีลักษณะเป็นแนวยาวติดกันและมีโต๊ะกระดานยาวสำหรับเอามือวางเขียน รวมทั้งมีไมโครโฟนขนาดเล็กวางเป็นจุดๆ ไว้สำหรับให้ผู้ฟังซักถามเมื่อเสร็จสิ้นการอภิปรายในแต่ละช่วง

ในส่วนของเนื้อหาการประชุมสามารถแบ่งออกเป็น 6 ส่วน คือ

ส่วนแรก คือการเปิดการสัมมนา โดยการบรรยายพิเศษ เรื่องทรัพยากรธรรมชาติของไทย มิติของการจัดการที่ยั่งยืน โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่พูดถึงภาระหน้าที่ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในการจัดการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ในด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม โดยการยึดผลประโยชน์ของประเทศชาติเป็นสำคัญ

ส่วนที่สอง เป็นเรื่องของความเป็นมาและสถานะของโครงการตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน โดยตัวแทนบริษัทเอเชีย แปซิฟิก โปแตช คอร์ปอเรชั่นที่จะเข้ามาดำเนินการทำเหมืองในพื้นที่ นักธรณีวิทยามหาวิทยาลัยมหิดล ที่เคยเป็นหัวหน้าทีมคณะสำรวจแร่โพแทชและเกลือหินในภาคอีสาน และกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ที่มีหน้าที่ในการออกใบอนุญาตและประทานบัตรในการสำรวจ พัฒนาแหล่งแร่และสร้างโรงงานเหมืองแร่ เนื้อหาทั้งสามส่วนมีความสัมพันธ์กันในแง่ของการสำรวจพบแหล่งแร่โพแทชในภาคอีสานโดยกรมทรัพยากรธรณี เมื่อปีพ.ศ. 2516 -2519 ก่อนที่จะเปิดให้บริษัทเอกชนมาลงทุนสำรวจต่อ เพื่อทำการผลิตในเชิงพาณิชย์ เมื่อปี พ.ศ.2527 ก่อนที่บริษัทเอเชีย แปซิฟิกโปแตช คอร์ปอเรชั่น จะยื่นขอประทานบัตรสำหรับสร้างโรงงานต่อกระทรวงอุตสาหกรรม ตามพระราชบัญญัติสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2535

ส่วนที่สาม เป็นการทบทวนรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม โดยนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญจากมหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ สถาบันราชภัฏอุดรธานี คณะกรรมการสิ่งแวดล้อมแห่งชาติและสถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย ได้ให้ข้อมูลในเรื่องของปัญหาในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมหรืออีไอเอ ในประเด็นผลกระทบทางด้านกายภาพ เช่น แผ่นดินทรุดตัว การแพร่กระจายของดินเค็ม น้ำเค็ม ประเด็นทางเศรษฐกิจ ในเรื่องของผลประโยชน์ที่ไม่เท่าเทียม ระหว่างรัฐบาล บริษัทข้ามชาติ และคนในพื้นที่ รวมทั้งการประเมินความเสี่ยงหรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และปัญหาทางด้านสังคมและวัฒนธรรม การเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิต ที่ไม่สามารถวัดออกมาเป็นมูลค่าได้ และการไม่มีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ในการจัดทำรายงานฉบับนี้

ส่วนที่สี่ เป็นประเด็นที่เกี่ยวข้องกับเรื่องกฎหมายแล้ว สัญญาที่เกี่ยวข้อง การมีส่วนร่วมของประชาชน การจัดการความขัดแย้ง และบทบาทของนักวิชาการและสถาบันท้องถิ่น โดยสภานายความ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ สมาคมส่งเสริมสิทธิและเสรีภาพ และคณะกรรมการสิ่งแวดล้อมวุฒิสภา เป็นการนำเสนอประเด็นทางกฎหมายโดยเฉพาะเรื่องแผนกรรมสิทธิที่จะนำไปสู่ความขัดแย้งระหว่างรัฐและชาวบ้าน การดำเนินกิจกรรมของบริษัทเพื่อผลทางธุรกิจ ซึ่งจะนำมาสู่ความแตกแยกระหว่างชาวบ้านในชุมชน รวมทั้งการปิดบังข้อมูลข่าวสารกับคนในพื้นที่ ที่ถูกกีดกันออกจากกระบวนการพัฒนาดังกล่าว

ส่วนที่ห้า เป็นเรื่องนโยบายของรัฐ ซึ่งนำเสนอโดยที่ปรึกษาวิชาการรัฐมนตรีนโยบายการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้พูดถึงเรื่องของการจัดการบริหารแบบองค์รวม เพื่อสร้างการจัดการอย่างยั่งยืนในลักษณะของการอนุรักษ์ควบคู่กับการใช้ประโยชน์ และไม่ทำให้เกิดความขัดแย้งในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน และหลักธรรมาภิบาล เพื่อให้เกิดผลประโยชน์ต่อประเทศชาติสูงสุด

ส่วนสุดท้าย เป็นข้อสรุปการสัมมนาและข้อคิดเห็นข้อเสนอแนะจากการประชุม โดยในแต่ละช่วงของการสัมมนาจะเปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมประชุมที่สงสัยมีคำถามหรือข้อเสนอแนะ เขียนลงไปบนแบบฟอร์มขนาดครึ่งกระดาษเอสี่ ซึ่งแจกให้กับผู้เข้าร่วมสัมมนาทุกคน โดยมีแบบฟอร์มให้กรอก แบ่งออกเป็นสองส่วน ส่วนแรกคุณลักษณะหรือคุณสมบัติของผู้ซักถามถึงสถานภาพของผู้ซักถาม ชื่อ-นามสกุล ตำแหน่ง, หน่วยงานที่สังกัด สถานที่ที่เดินทางมาจาก และส่วนที่สองเป็นการระบุกำหนดวิธีการถาม เช่น ถามด้วยตัวเอง หรือให้ผู้ดำเนินรายการอ่านคำถาม และประเภทของสิ่งที่จะพูด เช่น เป็นคำถาม เป็นข้อคิดเห็น เป็นข้อสังเกต หรือเป็นการให้ข้อเสนอแนะ โดยผู้จัดงานจะรวบรวมในแต่ละช่วงเมื่อถึงเวลาพักการประชุม และจะรวบรวมมาตอบคำถามต่างๆ ในการสัมมนาช่วงสุดท้าย อีกทั้งขอความร่วมมือให้ผู้เข้าร่วมสัมมนาใช้ความคิดอย่างสร้างสรรค์และเป็นมิตร ใช้ภาษาที่สุภาพ ไม่เกิดความอึดอัด หรือภาษาที่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นเพื่อให้การสัมมนารอบนี้และออกมาเรียบร้อยที่สุด

ความน่าสนใจของการประชุมในครั้งนี้ จึงอยู่ที่การพยายามสร้างการรับรู้ และการยอมรับของคนกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี เพื่อเป็น มาตรฐาน บรรทัดฐาน และเป็นกรณีตัวอย่างของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของประเทศไทย บนทิศทางที่จะนำไปสู่ทางออกของการแก้ไขปัญหาาร่วมกันในอนาคต ซึ่งเสมือนเป็นการพยายามคลายความขัดแย้งของอุดมการณ์

อันหลากหลายที่ปรากฏในสิ่งที่พูดให้กลมกลืนกันเป็นหนึ่งเดียวภายใต้ผลประโยชน์ของชาติ¹⁰ ที่สะท้อนความหมาย โลกทัศน์และความคิดเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ผ่านภาษาที่คนกลุ่มต่างๆ ใช้ในการประชุมสัมมนาเพื่อสร้างความจริงและความรู้เกี่ยวกับเรื่องเกลือและโพแทชบนแผ่นดินอีสาน

3.การปะทะกันของกลุ่มคนและเนื้อหาที่พูดเกี่ยวกับเกลือและโพแทช

การปะทะกันของสิ่งที่ถูกพูดโดยคนกลุ่มต่างๆ ในเวทีสัมมนาทางวิชาการ ผู้ศึกษาจะวิเคราะห์โดยเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มคนที่พูดกับเนื้อหาที่ถูกพูดถึงเกี่ยวกับเกลือและโพแทช โดยเริ่มจากการมองลงไปที่วาทกรรมหลักที่เป็นแกนกลางหรือตัวตั้งของการสัมมนา คือ เรื่องผลประโยชน์ของชาติ ที่สัมพันธ์กับวาทกรรมชุดอื่นๆ ที่ถูกอ้างถึงอยู่ด้วยกัน เช่น การจัดการความขัดแย้งอย่างสันติวิธี การพัฒนาอย่างยั่งยืน การมีส่วนร่วม การจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน และการพึ่งตนเอง เป็นต้น โดยวาทกรรมข้างต้นเป็นสิ่งที่ปะทะกับวาทกรรมที่ว่าด้วยเรื่องของผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและสังคม ในฐานะคู่ขัดแย้งของการพัฒนา หรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นการปะทะกันของนโยบายการพัฒนากับวิถีชีวิตของคนที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งปรากฏอยู่บนเวทีสัมมนาทางวิชาการครั้งนี้

3.1 ภาวะระดับมหภาค : เรื่องเกลือและโพแทชในระดับนโยบาย

สิ่งที่ถูกพูดในเวทีการสัมมนาโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี ปัญหาและแนวทางแก้ไข ทำให้เรามองเห็นคนกลุ่มต่างๆ ที่เข้ามาใช้พื้นที่ ในการให้ความหมาย สร้างความรู้และความจริงเกี่ยวกับเกลือและแร่โพแทช โดยเฉพาะในกลุ่มแรกซึ่งมองเกลือและโพแทชในเชิงมหภาค โดยสะท้อนผ่านคำพูดของ ข้าราชการระดับสูงที่เป็นผู้กำหนดนโยบาย ข้าราชการฝ่ายปฏิบัติการ และนักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญของรัฐบาลที่มีส่วนในการนำแนวความคิด ความรู้ต่างๆ มากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ของการใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนาประเทศ

ในส่วนของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นตัวแทนของรัฐบาลที่รับเอานโยบายหลักของรัฐบาลมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ มีพันธะหน้าที่และแนวทางของการปฏิบัติงานในระดับกระทรวง ไปยังกรม กองและลงสู่ระดับพื้นที่ สิ่งที่ถูกพูดถึงจึงอยู่ภายใต้เหตุผลและความสอดคล้องกับพื้นฐานเบื้องหลัง โดยที่กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็น 1 ใน 4

¹⁰ ผลประโยชน์ของชาติในที่นี้คือ ผลประโยชน์ในรูปของเศรษฐกิจ ความคุ้มค่าที่ประเทศชาติ และคนกลุ่มต่างๆ ที่เกี่ยวข้องในฐานะผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ที่จะได้รับจากการนำทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าของประเทศขึ้นมาใช้

กระทรวงหลักทางด้านเศรษฐกิจ ดังนั้นจุดเน้นสำคัญในการพูดถึงอยู่ที่เรื่องของการพัฒนาทางเศรษฐกิจให้สอดคล้องกับความยั่งยืนทางสิ่งแวดล้อมซึ่งเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องของการพัฒนาที่ยั่งยืน ในการบริหารจัดการและการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการพัฒนาประเทศ ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติกลายเป็นวัตถุดิบ และเป็นทุนสำคัญในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ ซึ่งรัฐบาลโดยอำนาจหน้าที่ของกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีหน้าที่ในการสำรวจ ประเมินศักยภาพของแร่ การจำแนกแยกประเภทของแร่เพื่อการใช้ประโยชน์ โดยจัดกลุ่มแร่เป็น 4 กลุ่มคือ แร่เพื่อการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นฐาน แร่เพื่อความมั่นคงทางพลังงาน แร่ที่ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และแร่เพื่อการแข่งขันในเชิงพาณิชย์ซึ่งก็คือแร่โพแทช โดยการวางยุทธศาสตร์ในเชิงพื้นที่ เพื่อกำหนดแหล่งที่มีศักยภาพในการพัฒนา เพื่อเปิดโอกาส อนุญาต และชักชวนเอกชนเข้ามาลงทุนในพื้นที่ รวมทั้งจัดแบ่งพื้นที่ทางภูมิภาคที่มีแร่ที่สำคัญในการนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ เช่นภาคใต้เน้นการพัฒนากลุ่มแร่เพื่อพลังงานและความมั่นคงของประเทศเช่นปิโตรเลียม และก๊าซธรรมชาติ ภาคเหนือเน้นการพัฒนากลุ่มแร่เพื่อพลังงานและความมั่นคง เช่นแร่ถ่านหิน ภาคกลางเน้นการพัฒนากลุ่มแร่เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น หินปูน หินทราย สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสาน เน้นพัฒนากลุ่มแร่เพื่อการพัฒนาคุณภาพของประเทศเพื่อการแข่งขันเชิงพาณิชย์ ก็คือเกลือหินและโพแทช เป็นต้น

ดังนั้น ความสำคัญของแร่โพแทชและเกลือหิน จึงวางอยู่บนวาทกรรมทางเศรษฐกิจ ที่มุ่งเน้นไปที่ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยจัดวางยุทธศาสตร์ เพื่อสร้างการเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรมในภูมิภาคเอเชีย รวมทั้งการเป็นเจ้าของแหล่งทรัพยากรที่สำคัญในระดับโลก ซึ่งมีแหล่งผลิตเพียงไม่กี่แห่งในโลก อีกทั้งยังเป็นแร่ที่มีความสำคัญต่อการพัฒนาอุตสาหกรรม ที่จะสร้างอำนาจในการต่อรอง และควบคุมกลไกตลาดทางเศรษฐกิจ ซึ่งมีความสัมพันธ์สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่ของกลุ่มข้าราชการประจำ ระดับกรมที่รับผิดชอบในเชิงของการปฏิบัติ ตามประกาศพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน ฉบับที่ 5 พ.ศ. 2545 และพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม โดยกระจายงานเป็น 4 ด้าน คือ ด้านเหมืองแร่และโลหะกรรม ของกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ กระทรวงอุตสาหกรรมกับผู้ประกอบการ ด้านธรณีวิทยาและแร่ สังกัดกรมทรัพยากรธรณี กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านน้ำบาดาล โดยกรมทรัพยากรน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านเชื้อเพลิงธรรมชาติและพลังงาน สังกัดกรมเชื้อเพลิงธรรมชาติ กระทรวงพลังงาน ดังนั้นบทบาทของกรมทางด้านธรณีวิทยาจึงมีความสำคัญในการจัดหาและบริหารทรัพยากรแร่ของประเทศไทย

นักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญทางธรณีวิทยาของกรมทรัพยากรธรณีในฐานะผู้เชี่ยวชาญทางวิชาการที่เฉพาะ จึงมีบทบาทสำคัญในการสำรวจ ศึกษาและพัฒนาแหล่งแร่ในประเทศไทย โดยมีแนวความคิดพื้นฐานอยู่บนข้อมูลทางธรณีวิทยา สภาพทางภูมิศาสตร์ สูตรการคำนวณหาปริมาณแร่สำรอง เพื่อประเมินศักยภาพและกำหนดเขตยุทธศาสตร์ สิ่งนี้นักธรณีวิทยาพูด จึงออกมาในเชิงเทคนิควิธีการ การจำแนกแยกประเภทชั้นดินและหิน หรือการกำหนด การแบ่งแยกและจัดความสำคัญของแร่แต่ละชนิดในทางเศรษฐกิจ รวมถึงวิเคราะห์ความต้องการของตลาด เช่นกรณีแร่เกลือหิน กับโพแทชที่ใช้ในอุตสาหกรรมที่แตกต่างกัน หรือแม้แต่โพแทชเองก็มีการแยกเป็นแร่โพแทชชนิดซิลิเกต ที่มีความบริสุทธิ์ของโพแทชเชื่อมมากกว่าคลานาไลต์และเป็นที่ต้องการของตลาดมากกว่า รวมทั้งการคำนวณปริมาณความหนาและความลึกของแร่ เพื่อให้ทราบถึงพื้นที่ที่มีความเหมาะสมและคุ้มค่าในการลงทุนเพื่อใช้ประโยชน์จากแร่ชนิดนั้น และชักชวนบริษัทที่มีศักยภาพสูง ทั้งเงินทุนและเทคโนโลยี เข้ามาลงทุนเพื่อพัฒนาแหล่งแร่ ซึ่งรัฐบาลจะได้รับผลตอบแทนในรูปของค่าภาคหลวงและภาษีที่เรียกเก็บจากบริษัทที่เข้ามาลงทุนและใช้ทรัพยากรธรรมชาติใต้ดินของประเทศ รวมถึงผลประโยชน์อื่นๆ ภายใต้เงื่อนไขสัญญาที่ทำร่วมกัน ในลักษณะที่พึงพาอาศัยและเอื้ออำนวยความสะดวกแก่กันและกัน

ดังนั้น สิ่งที่ทางข้าราชการและผู้เชี่ยวชาญกรมทรัพยากรธรณีพูดออกมาจึงสัมพันธ์กับการปฏิบัติการเชิงพื้นที่ในจังหวัดอุดรธานี ทั้งทางกายภาพและทางภูมิศาสตร์ ในการสร้างพื้นที่ของการสำรวจ ศึกษา ทดลอง โดยผู้เชี่ยวชาญ ที่ได้รับการศึกษาเฉพาะทางธรณีวิทยา และฟิสิกส์วิทยาศาสตร์ ซึ่งทำให้พื้นที่ดังกล่าวกลายเป็นพื้นที่ของการลงทุนทางด้านอุตสาหกรรมและเศรษฐกิจที่เต็มไปด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่มีความพร้อมสำหรับการใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาประเทศ

ในส่วนข้าราชการกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ ซึ่งมีบทบาทหน้าที่เป็นข้าราชการประจำและผู้ที่น่าเอนนโยบายหรือยุทธศาสตร์ของรัฐบาลและกระทรวงที่สังกัดมาเป็นแนวทางการปฏิบัติงานให้เป็นรูปธรรม โดยมีบทบาทหน้าที่เกี่ยวกับการดำเนินการด้านอุตสาหกรรมพื้นฐานและกิจการเหมืองแร่ต่างๆ ในการให้อาชญาบัตรเพื่อให้มีการสำรวจหรือศึกษาพื้นที่ต่างๆ ที่มีศักยภาพในการผลิตแร่และออกประทานบัตร เพื่อให้ดำเนินการทำเหมืองแร่ได้ โดยพิจารณาจากรายงานการศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ที่จะต้องแสดงขอบเขตแผนผังพื้นที่ของการทำเหมืองใต้ดินเพื่อประกอบการพิจารณาตัดสินใจ รวมถึงหน้าที่ในการส่งเสริมอุตสาหกรรมพื้นฐานต่างๆ ที่ต่อเนื่องกับการผลิตแร่ในพื้นที่ โดยการตั้งสำนักงานกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ภาค4 ที่จังหวัดอุดรธานี เพื่อดูแลประสานงานกับประชาชนและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้องกับโครงการพัฒนาแร่โพแทชและเกลือหินในพื้นที่ ดังนั้นสิ่งที่พูดจึงวางอยู่บนหลักการและอำนาจหน้าที่ที่

ถูกกำหนดและรับรองทางกฎหมาย โดยผ่านสถาบันคือ กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ กระทรวงอุตสาหกรรม ในการบริหารจัดการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติใต้พื้นดินของ ประเทศให้เกิดความถูกต้องชอบธรรมกับทุกฝ่าย

3.2 ภาพระดับจุลภาค: การปะทะกันในระดับพื้นที่ของเรื่องเกลือและโพแทช

สิ่งที่สะท้อนบนเวทีสัมมนา ในระดับของพื้นที่หรือภาพระดับจุลภาค โดยมีการพูดถึงเกลือ ในความหมายของทรัพยากร ซึ่งเป็นเรื่องของผลประโยชน์และผลกระทบที่ปะทะกันอยู่ในพื้นที่ ทั้ง ในส่วนของบริษัทข้ามชาติ นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการท้องถิ่นและชาวบ้าน ซึ่งโครงการพัฒนา ของบริษัทข้ามชาติได้เข้ามาปะทะกับวิถีชีวิตของคนกลุ่มต่างๆที่อยู่ในพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นชาวบ้าน ภาคประชาสังคม และภาคธุรกิจ โดยมีศูนย์กลางอยู่ที่ประเด็นเรื่องเกลือและโพแทชซึ่งเป็น ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ

ในส่วนของบริษัทเอเชีย แปซิฟิก ไปแทช คอร์ปอเรชั่น จำกัด มีบทบาทเป็นผู้ประกอบการ ผู้ใช้ทรัพยากร และนักลงทุน สิ่งที่พูดถึงวางอยู่บนพื้นฐานแนวคิดทางเศรษฐกิจ ที่ต้องการจะนำแร่ โพแทชและเกลือหินมาใช้ให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนและประเทศชาติ เพื่อสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ และพัฒนาด้านเกษตรกรรม เช่น การผลิตปุ๋ยเคมี หรือการพัฒนาอุตสาหกรรมพื้นฐานต่างๆ เช่น กระดาษ แปรรูปอาหาร น้ำแข็ง ไอศกรีม ฟอยล์ย้อมและอื่นๆ รวมถึงการนำผลประโยชน์ที่ได้จากการ ผลิตแร่ไปแทชและเกลือหินที่อยู่ใต้ดิน มาแบ่งปันและกระจายรายได้ลงสู่ท้องถิ่น จังหวัดและ ประเทศชาติ โดยการส่งออกแร่ที่จะนำผลประโยชน์และเงินตราเข้าสู่ประเทศ ทั้งจากค่าภาคหลวง และเงินภาษี รวมถึงผลกำไรของบริษัทส่วนหนึ่งที่จะจัดสรรลงสู่ชุมชน ในด้านเศรษฐกิจ การศึกษา ด้านสุขภาพ ด้านสาธารณูปโภคพื้นฐานต่างๆ รวมทั้งคุณภาพชีวิต ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นของคนใน พื้นที่ อันเนื่องมาจากการจ้างงาน การก่อสร้าง รวมถึงการประกอบอาชีพ การค้าขาย หรือเปิด บิมน้ำมันบริเวณใกล้พื้นที่โรงงาน ที่จะมีคนงานมากกว่า 1,000 คน พักอาศัยและเดินทางเข้ามา ทำงานบริเวณโรงงาน ซึ่งจะทำให้เศรษฐกิจของพื้นที่เติบโต ภาคเกษตรกรรมก็จะได้ใช้ปุ๋ยในราคา ถูก ประหยัดต้นทุนในการเพาะปลูกและเพิ่มผลผลิต รวมถึงลดการนำเข้าปุ๋ยจากต่างประเทศ

สิ่งที่บริษัทชี้ให้เห็นก็คือ ความต้องการด้านผลิตภัณฑ์จากเหมืองแร่โพแทชและเกลือหิน ใน ตลาดโลก ที่เพิ่มสูงขึ้น อันเนื่องมาจากอัตราการเพิ่มของประชากรโลกเพิ่มสูงขึ้น ทำให้มีความ ต้องการอาหารมากขึ้น โดยเฉพาะประเทศในแถบเอเชีย หรือประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย ที่ ต้องการปุ๋ยโพแทชไปใช้เพื่อการเกษตร การค้นพบแหล่งแร่โพแทชที่ภาคอีสานของบริษัทข้ามชาติ

จากแคนาดา จึงเป็นความหวังของการพัฒนาเศรษฐกิจ การขยายตัวทางอุตสาหกรรม และการเกษตรของภูมิภาคซึ่งเชื่อมโยงในระดับโลกในเรื่องของความมั่นคงทางอาหาร

ดังนั้น โครงการเหมืองแร่โพแทชจึงเป็นโครงการระดับโลกที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อความยั่งยืน มั่นคงทางด้านเศรษฐกิจและสังคมไปพร้อมกัน เกลือและโพแทชจึงเป็นทรัพยากรของประเทศที่จะต้องนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและความเป็นอยู่ของมนุษย์ ในเรื่องของอาหารและพืชผลทางการเกษตร โดยเฉพาะประเทศไทยและประเทศในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ที่เป็นประเทศเกษตรกรรม ซึ่งกำลังประสบปัญหาดินขาดความอุดมสมบูรณ์และการเพาะปลูกใช้เงินลงทุนสูงขึ้นแต่ได้ผลผลิตต่ำ ดังนั้นแหล่งแร่โพแทชจึงเป็นแหล่งแร่สำคัญที่ต้องนำขึ้นมาใช้ประโยชน์ในอนาคต ดังที่บริษัทข้ามชาติบอกว่า

ธนาคารโลกจัดให้ประเทศไทยเป็น 1 ใน 60 ประเทศที่ควรนำภาคอุตสาหกรรมเหมืองแร่มาพิจารณาประกอบการวางมาตรการลดความยากจน หากมีการจัดการที่ดีแล้ว ผลประโยชน์ที่เกิดจากโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานีของบริษัทเอพีซี จะสร้างประโยชน์ที่ยั่งยืนให้แก่ชุมชนท้องถิ่นและประเทศไทย... โครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานีจะลดความยากจนทั้งทางตรงและทางอ้อม การสร้างรายได้และโอกาสทางธุรกิจให้แก่ธุรกิจต่อเนื่องและผลประโยชน์โดยตรงที่ประเทศจะได้รับจากการทำเหมืองแร่...

ในส่วนของนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญทางด้านสิ่งแวดล้อม นักกฎหมาย นักสิทธิมนุษยชน นักพัฒนาเอกชน เบื้องหลังพื้นฐานสำคัญของสิ่งที่พูดออกมาในการประชุม อยู่บนเงื่อนไขหลักของประเด็นทางด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม รวมถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการพัฒนาและการดำเนินโครงการต่างๆ โดยมองลงไปยังกระบวนการพัฒนาที่สร้างปัญหาให้กับสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งเป็นการพัฒนาที่ไม่ยั่งยืนและไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ โดยการตรวจสอบจากรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของบริษัทในประเด็นปัญหาต่างๆ เช่นความไม่ครอบคลุมสมบูรณ์ของรายงาน การไม่มีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ การไม่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสาร หรือปัญหาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นปัญหาดินเค็ม ปัญหาแหล่งน้ำบนดินและน้ำใต้ดินที่อาจจะมีควมเค็มเพิ่มมากขึ้นจากการปนเปื้อนของเกลือที่ได้จากการผลิตแผ่นดินทวดจากการขุดเจาะอุโมงค์ใต้ดิน รวมทั้งฝุ่นละอองจากลานกองเกลือ และกระบวนการแต่ง

แร่ที่จะแพร่กระจายในพื้นที่ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ โดยไม่สามารถคำนวณออกมาเป็นตัวเงินได้ และไม่สามารถจะเรียกกลับคืนมาได้หากสูญเสียสิ่งเหล่านี้ไป เป็นต้น

ดังนั้น เรื่องความเสียหายและความเสี่ยงจากโครงการที่ถูกพูดถึง จึงเป็นสิ่งที่ถูกเน้นย้ำและต้องทำให้เป็นรูปธรรม มีตัวชี้วัดชัดเจน เช่น การใช้หลักเศรษฐศาสตร์ในรูปของการสร้างหลักประกันและการประกันภัย ที่บริษัทที่เข้ามาทำเหมืองจะต้องปฏิบัติตาม เพื่อสร้างความมั่นใจให้กับคนในพื้นที่ หรือเรื่องในเชิงนโยบายการเมือง ที่ต้องแก้ไขการพิจารณารายงานการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ให้สอดคล้องกับกฎหมายแร่และรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ โดยมีการแก้ไขรายงานให้ครอบคลุมมากขึ้นทั้งทางสังคมและสุขภาพ มีการประเมินความเสี่ยงและความเสียหายต่อสิ่งแวดล้อมของบริษัทเพิ่มเข้าไป หรือยกเลิกรายงานทั้งฉบับแล้วทำใหม่ทั้งหมด รวมทั้งการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาของโครงการขนาดใหญ่ทั้งของภาครัฐและเอกชน มากขึ้น ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร การจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ขั้นตอนการปฏิบัติงานของทางราชการ และการดำเนินการของบริษัทข้ามชาติ

ในส่วนนี้น่าสังเกตว่า สิ่งนี้นักวิชาการและนักพัฒนา จัดวางและแสดงตัวตนร่วมกัน ปรากฏในลักษณะความสัมพันธ์แบบผู้ศึกษา ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีความรู้ในประเด็นที่เฉพาะ ที่สามารถจะพูดแทนชาวบ้านในพื้นที่ได้ และนักพัฒนา ซึ่งเป็นผู้ต่อต้านและวิพากษ์แนวทางการพัฒนาของรัฐและกลุ่มทุนข้ามชาติ เป็นผู้ปฏิบัติการหรือผู้เคลื่อนไหวในพื้นที่ร่วมกับภาคประชาชนองค์กรชาวบ้าน ซึ่งต้องทำงานในลักษณะของการให้ความรู้ ข้อมูลกับชาวบ้านและการเคลื่อนไหวต่อต้านคัดค้านกลุ่มทุนข้ามชาติที่เข้ามาในชุมชน โดยมองไปที่ประเด็นเรื่องของสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนที่อาจจะได้รับผลกระทบและอันตรายจากโครงการอุตสาหกรรมเหมืองแร่ขนาดใหญ่ที่กำลังจะเข้ามาในพื้นที่ โดยการสร้างผลประโยชน์ให้กับคนส่วนใหญ่แต่ทำลายวิถีชีวิตของคนส่วนน้อยซึ่งเป็นผู้รองรับการพัฒนาประเทศ

ดังนั้น บทบาทและสถานภาพของนักวิชาการที่เป็นผู้ให้ความรู้ ความจริงและความถูกต้องในการวิเคราะห์และชี้ทิศทางของสังคม ที่มีความน่าเชื่อถือในคุณวุฒิ ประสบการณ์ ชื่อเสียง ซึ่งมีสถาบันรองรับ เช่น สภาทนายความ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ สถาบันวิจัย องค์กรต่างๆ ที่มีการวางตัวเป็นกลาง และต้องทำประโยชน์ให้กับสังคมประเทศชาติ จึงถูกจัดวางตัวตนอย่างเหมาะสมในพื้นที่เวทีของการสัมมนาครั้งนี้ ร่วมกับฝ่ายปฏิบัติการในพื้นที่คือนักพัฒนาเอกชนองค์กรภาคประชาชน ที่มีบทบาทในการขับเคลื่อนในพื้นที่และสร้างเวทีสาธารณะต่างๆ โดยใช้ข้อมูลจากนักวิชาการเหล่านี้เป็นเครื่องนำทาง ดังเช่นวัตถุประสงค์ความเป็นมาของการจัดงานในครั้งนี้ว่า

...เพื่อความกระจ่างแจ้งและประโยชน์ต่อทุกฝ่าย โดยเฉพาะประเด็นผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม องค์การพัฒนาเอกชนและนักวิชาการด้านสิ่งแวดล้อมกลุ่มหนึ่งที่มีความรู้ความชำนาญในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับโครงการจึงเห็นควรให้มีการจัดสัมมนาเชิงวิชาการ ที่มุ่งเน้นการเผยแพร่ข้อมูลและข้อเท็จจริงแก่สาธารณชนและสื่อมวลชน...และเพื่อให้เกิดประโยชน์แก่การเผยแพร่ข้อมูลทางวิชาการที่เป็นจริงและแนวคิดต่างๆที่ชัดเจนให้เกิดประโยชน์ในวงกว้างต่อไป

สุดท้าย กลุ่มชาวบ้านในพื้นที่ที่เข้าร่วมประชุมสัมมนา ส่วนใหญ่เป็นชาวนาในพื้นที่ซึ่งหวั่นวิตกกับปัญหาสิ่งแวดล้อมที่จะเกิดขึ้นกับวิถีชีวิต วัฒนธรรมท้องถิ่น ที่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีโครงการเหมืองแร่โพแทชเกิดขึ้น โดยเฉพาะความแตกแยกขัดแย้งในพื้นที่ แม้ว่าสถานะของชาวบ้านในเวทีจะเป็นสิ่งที่ถูกจัดวางหรือแสดงตัวตนในรูปแบบของความเป็นผู้ชม และผู้ฟังในสิ่งที่กลุ่มต่างๆได้แสดงและพูดออกมาเกี่ยวกับโครงการเหมืองแร่โพแทชในพื้นที่ของพวกเขา หรือผู้มีส่วนร่วมในเวทีในลักษณะของเจ้าของทรัพยากรและผู้รองรับการพัฒนาที่มีส่วนได้ส่วนเสียจากโครงการ แต่ในตอนท้ายของการสัมมนา พวกเขาได้พูดถึงวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความคิด ความเชื่อ ความเป็นชุมชนของพวกเขา สิ่งที่พวกเขาสะท้อนจึงเป็นเรื่องราวที่สัมพันธ์กับอารมณ์ความรู้สึก ความรัก ความหวงแหนแผ่นดิน และทรัพยากรของบรรพบุรุษ รวมถึงความรู้สึกหวาดกลัวหรือความไม่มั่นใจ เกี่ยวกับโครงการเหมืองแร่โพแทช ที่จะทำลายสภาพแวดล้อม เช่น แผ่นดินทรุด ดินเค็ม และน้ำเค็ม รวมทั้งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของพวกเขา ทั้งเรื่องประเพณี วัฒนธรรม ความสัมพันธ์กันระหว่างชุมชน และวิถีเกษตรกรรม ทำให้ชาวบ้านมีทัศนคติทางลบต่อโครงการ เนื่องจากการเคลื่อนไหวในพื้นที่ของบริษัทที่สร้างความแตกแยกในชุมชน โดยแบ่งแยกชาวบ้านออกเป็นสองกลุ่มคือผู้สนับสนุนและกลุ่มผู้คัดค้านโครงการ ด้วยการทุ่มเงินลงไปในพื้นที่จำนวนมาก และปิดบังข้อมูลข่าวสารกับชาวบ้าน จนกระทั่งชาวบ้านในพื้นที่รวมกลุ่มกันเคลื่อนไหวเพื่อล้มเลิกโครงการนี้และเรียกร้องวิถีชีวิตที่สงบสุขตามเดิม โดยไม่ต้องกังวลต่อความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมของพื้นที่และความแตกแยกขัดแย้งที่รุนแรงในอนาคต

ชาวบ้าน จึงเป็นเสมือนผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย หรือผู้มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ที่อยู่ในพื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี ซึ่งถูกดึงเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการสร้างบรรทัดฐานของการจัดการทรัพยากรแร่ธาตุใต้ดิน เพื่อให้ชาวบ้านมีตำแหน่งแห่งที่และปรากฏตัวในเวทีการสัมมนาครั้งนี้ รวมทั้งสะท้อนให้เห็นถึงกระบวนการทางอำนาจซึ่งปรากฏอยู่ในการประชุม แม้ว่าการประชุมจะเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพูดในเวทีแห่งนี้ก็ตาม แต่การจัดวางการประชุมก็คือการจัดวางทางอำนาจ เช่น การกำหนดว่าใครควรจะพูด ใครควรจะเป็นผู้เชี่ยวชาญ ที่

สามารถพูดได้ถูกต้องแท้จริง มากกว่าเสียงของคนในพื้นที่จริงๆ ที่อาศัยอยู่ตรงนั้นและเป็นชาวไร่ชาวนา ดังที่แม่บัวรี ธรรมรงค์ บอกว่า

นักวิชาการ เอ็นจีโอ เขาช่วยเรา ให้ข้อมูลเขา เอาข้อมูลจากเขาไปว่า เขาแค่ชาวบ้านป.4 บ่มีความรู้หยั่ง มีแต่เห็ดนาकिन จับจอบจับเสียม มาให้ว่าเรื่องเหมือง สถิติว่าบ่ได้ มีแต่ว่าได้อย่างเดียวว่าบ่เอาเหมือง

เรื่องราวของชาวบ้านได้ถูกถ่ายทอด และผลิตซ้ำ ความเป็นจริงของตัวพวกเขา ผ่านคำบอกเล่าของนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ นักพัฒนาเอกชนในการนำเสนอข้อมูลกรณีปัญหาต่างๆในพื้นที่ โดยการแปลความรู้ ทักษะคติ อารมณ์ ความต้องการของชาวบ้าน ให้เป็นตัวเลขทางสถิติที่มีความน่าเชื่อถือถูกต้อง เพื่อเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการสาธารณะและใช้เป็นเครื่องมือผลักดันในการต่อสู้เคลื่อนไหวต่อไป

สิ่งที่ชาวบ้านพูดออกมาในที่ประชุม แม้ว่าบางคนจะมองดูด้วยความรู้สึกที่ว่า ชาวบ้านมีความรุนแรงทางอารมณ์ความรู้สึก ที่แสดงผ่านคำพูด น้ำเสียงที่ดัง หรือการใช้ภาษาท้องถิ่นที่รุนแรง จนดูเหมือนว่าจะใช้อารมณ์ตัดสินมากกว่าเหตุผล แต่สิ่งที่ชาวบ้านพูดออกมาก็คือการยืนยันความจริง ความเป็นตัวตนของชาวบ้านที่ต้องการแสดงออกมานบนเวที ภายใต้สถานการณ์ของปัญหาที่รุนแรงและบีบคั้นให้ต้องต่อสู้ รวมทั้งความสำนึกต่อสิ่งแวดล้อม ความหวงแหนในแผ่นดินและความรักในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของพวกเขาที่กำลังจะสูญหายไป มากกว่าความเจริญทางด้านอุตสาหกรรมที่รออยู่เบื้องหน้า ดังที่แม่เมณี บุญรอด พูดว่า

เป็นเพราะหมาสองตัวนี้ ที่ทำให้เราเดือดร้อน ตัวแรกคือรัฐบาล ที่เซ็นสัญญาให้เขา ตัวที่สองคือบริษัทที่ทำให้เราเดือดร้อน แยกแยก ญาติพี่น้องอยู่กันอย่างทะเลาะกัน พวกขายชาติ ขายแผ่นดิน ขายทรัพยากรให้ต่างชาติมันอยากได้กะมาชุด สิเอาระเบิดที่มลงรูมัน ให้มันตายหมด

ดังนั้น สิ่งที่พวกเขาพูดออกมา ก็คือการแสดงความจริงของตัวตน โลกทัศน์และอุดมการณ์ของพวกเขาที่ยืนยันผ่านสิ่งที่พูด และเป็นความจริงที่หลากหลาย ท่ามกลางความจริงที่นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ รัฐบาลหรือบริษัท กำลังสร้างให้กับพวกเขา ดังนั้นชาวบ้านหลายคนที่มาด้วยกันจึงรู้สึกพอใจ และแสดงมันออกมาผ่านรอยยิ้ม เสียงหัวเราะชอบใจ รวมถึงเสียงปรบมือเมื่อตัวแทนชาวบ้านได้ลุกขึ้นพูด เพราะพวกเขามองว่าการสัมมนาบนเวทีก็เป็นเพียงเครื่องมือหรือยุทธวิธีอย่างหนึ่งในการต่อสู้ บนพื้นที่ทางระนาบของภาษาที่แตกต่าง แม้ว่าข้อสรุปบนเวทีจะออกมา

อย่างไร แต่การต่อสู้เคลื่อนไหวของชาวบ้านในพื้นที่ก็ยังคงดำเนินต่อไป ดังที่แม่บัวรี ธรรมรงค์ ชาวบ้านวังแสง บอกกับผู้ศึกษาระหว่างเดินทางกลับจังหวัดอุดรธานีหลังการสัมภาษณ์ว่า

เรามาฟังว่าเขาพูดอะไร คนกรุงเทพฯ เขารู้เรื่องเราไหม เขาคิดยังไง มันดีไม่ดี เขาเข้าข้างเราไหม เขาอยากให้เกิดโครงการเกิด หรือไม่อยากให้เกิด แต่ถึงอย่างไร ไม่ว่าจะแพ้หรือชนะยังไงเราก็ต้องต่อสู้ในพื้นที่ต่อไป เพราะเป็นบ้านเรา แผ่นดินเรา ตั้งแต่ปู่ย่าตาทวด เราต้องรักษาไว้ ไม่ว่าฝรั่งจะทำ คนไทยจะทำเราไม่ให้ทำ...

จากการสัมภาษณ์ครั้งนี้ แม้ว่าจะมีการให้ความหมายและพูดเกี่ยวกับเรื่องของแร่โพแทชในประเด็นที่หลากหลาย และดูเหมือนว่าสิ่งที่พูดของกลุ่มต่างๆ จะมีลักษณะของการตอบโต้ หักล้าง หรือปะทะกันระหว่างกลุ่มต่างๆ แต่การปะทะกันนั้น ก็ไม่ได้มีลักษณะของกลุ่มตรงกันข้าม ที่เป็นปฏิปักษ์ หรือศัตรูกัน ระหว่างกลุ่มผู้คัดค้านโครงการเหมืองแร่โพแทชกับบริษัท หรือกับรัฐ หรือในส่วนของนักวิชาการ กับกลุ่มทุนข้ามชาติและรัฐ ในลักษณะของการปะทะกันในเชิงนโยบายการจัดการของรัฐ กับพื้นที่และวิถีชีวิตของคนเพียงอย่างเดียว แต่มันมีการประสานกันภายใต้ผลประโยชน์ต่อประเทศ ซึ่งเป็นเป้าหมายร่วมกันของทุกฝ่าย ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและนักวิชาการ ในการที่จะนำทรัพยากรธรรมชาติของประเทศมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืนต่อประเทศไม่ว่าในปัจจุบัน ในอนาคต หรือเมื่อถึงคราวจำเป็น เพียงแต่ประเด็นที่เป็นปัญหาหรือข้อหวั่นวิตกก็คือ ปัญหาเรื่องของผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ปัญหาสัญญาที่ประเทศไทยเสียเปรียบนักลงทุนชาวต่างชาติ ปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายแร่ในเรื่องของแดนกรรมสิทธิ์ รวมทั้งปัญหาเรื่องของการมีส่วนร่วมของประชาชน ในโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540

ดังนั้น สิ่งที่เห็นได้จากกลุ่มต่างๆ ที่พูดถึงเรื่องเกลือและโพแทชในเวทีสัมมนา ก็คือการพยายามสร้างความจริงของเรื่องเกลือและโพแทช ภายใต้การรับรู้และกระบวนการจัดการทรัพยากร ที่เกลือและโพแทชมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับชีวิตและสถานภาพของพวกเขา ในฐานะผู้กำหนดนโยบาย การใช้ทรัพยากร ผู้ปฏิบัติตามแนวทางให้เกิดผลสำเร็จ ผู้ลงทุน ผู้ต่อต้านการพัฒนา และผู้อาศัยอยู่ในพื้นที่ซึ่งส่งผลต่อแนวคิดและการกล่าวถึงความจริงของพวกเขาเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ได้พื้นดิน ที่มีความแตกต่างกัน การปะทะ ประสานกันของเนื้อหา จึงเปิดให้เราเห็นสิ่งที่เขายืนยัน หรือพูดถึงความจริงเกี่ยวกับเกลือและโพแทชที่พวกเขารับรู้และอยากให้เกิดขึ้นในพื้นที่จังหวัดอุดรธานี

4.การปะทะกันของสิ่งที่ถูกกล่าวถึงเกี่ยวกับเรื่องเกลือและโพแทช

สิ่งที่ถูกกล่าวถึงเกี่ยวกับเกลือและโพแทชในเวทีสัมมนา ที่วางอยู่บนพื้นฐานของการพัฒนาประเทศ จะทำให้เรามองเห็นข้อเสนอดังที่ปรากฏอยู่ในหนังสือประกอบการสัมมนาปกเขียว ซึ่งได้กลายเป็นโจทย์สำคัญที่ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ไม่ต่อเนื่อง เมื่อประเด็นทั้งหมดที่ถูกกล่าวถึงไม่สามารถทำให้คนอื่นเข้ามามีจิตจับหรือครอบครองตำแหน่งแห่งที่ของมันได้ อีกทั้งยังได้ละเลยที่จะพูดถึงวิถีชีวิตหรือเสียงของคนเล็กคนน้อย แต่มุ่งนำเสนอภาพรวม หรือกลุ่มคนกลุ่มใหญ่ในกระบวนการพัฒนาที่เราเรียกว่าคนส่วนใหญ่หรือผลประโยชน์ส่วนรวม ที่เน้นในเรื่องของนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อก้าวไปสู่การเป็นประเทศอุตสาหกรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า กระบวนการของการพัฒนาไม่เคยอยู่นิ่ง ทั้งในแง่ความหมายและปฏิบัติการของมัน และทำให้เราไม่สามารถรู้ได้ว่าทิศทางของการพัฒนาจะไปในทิศทางไหน แม้ว่าจะพยายามสร้างเอกภาพให้เกิดขึ้นในเวทีสัมมนาครั้งนี้ แต่ปัญหาความขัดแย้งในพื้นที่ก็ยังดำรงอยู่ในปัจจุบัน ดังตัวอย่างที่จะสะท้อนให้เห็นการยืนยันความจริงที่หลากหลายบนพื้นที่ของการสัมมนาครั้งนี้

4.1 การปะทะกันของความหมายเกลือและโพแทชในเวทีสัมมนาวิชาการ

ความหมายของเกลือและโพแทชสัมพันธ์กับกระบวนการพัฒนาประเทศ ตั้งแต่โครงการสำรวจทางธรณีวิทยา โดยนักวิชาการและผู้เชี่ยวชาญทางธรณีวิทยา ที่เคยสำรวจแร่โพแทชและเกลือหินในภาคอีสานเมื่อปี พ.ศ.2516-2519 ได้ให้ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพทางธรณีวิทยา ในเชิงฟิสิกส์กายภาพและข้อมูลทางภูมิศาสตร์ เกี่ยวกับการกำเนิดเกลือโพแทชในภาคอีสาน และการขุดเจาะสำรวจแหล่งแร่โพแทชในภาคอีสาน เพื่อกำหนดหาปริมาณแร่สำรอง โดยเฉพาะการขุดเจาะที่จังหวัดอุดรธานี จนพบว่า มีแหล่งแร่โพแทช ชนิดซิลไวท์ที่มีคุณสมบัติ คุณสมบัติ และค่าความบริสุทธิ์ที่ดีที่สุดในโลก เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่ามหาศาลกับการลงทุนและการนำขึ้นมาใช้ประโยชน์ โดยแยกความแตกต่างของแร่ทั้งสองชนิดให้เห็นว่า แม้ว่าแร่โพแทชและเกลือหินจะอยู่รวมกัน แต่เกลือหินไม่ใช่โพแทช เพราะเป็นเกลือโซเดียมคลอไรด์ที่เราบริโภค ดังที่บอกว่า

แร่โพแทชมี 2 ชนิดใหญ่ๆ ได้แก่ คาร์เนลไลต์ ซึ่งเป็นแร่โพแทชคุณภาพต่ำ และซิลไวท์ ที่เป็นแร่โพแทชที่สำคัญที่สุดหรือดีที่สุดในโลก ส่วนเกลือหินนั้นไม่ใช่แร่โพ

แทช แต่เป็นแร่เกลือโซเดียมคลอไรด์ที่มีมนุษย์บริโภค โดยมีส่วนประกอบทางเคมีที่เป็น NaCl ซึ่งพบเป็นแร่พื้นฐานของหมวดหินมหาสารคาม¹¹

แต่ความหมายของแร่โพแทชที่บริษัทข้ามชาติพูดถึง เกี่ยวข้องกับความสำคัญของแร่โพแทชในทางการเกษตรและภาคอุตสาหกรรม โดยแยกออกเป็นแร่โพแทชและเกลือที่เป็นผลพลอยได้จากการผลิต ซึ่งทำให้แร่โพแทชและเกลือหิน มีความสัมพันธ์กับเรื่องของเศรษฐกิจ และการเข้ามาลงทุนของกลุ่มทุนข้ามชาติในพื้นที่ตั้งแต่บริษัทสำรวจพบแร่โพแทชที่จังหวัดอุดรธานีเมื่อปีพ.ศ. 2537 โดยอ้างถึงความต้องการบริโภคแร่โพแทชในระดับโลกและคนในพื้นที่ ที่มีความต้องการใช้ปุ๋ยเคมีในการผลิตภาคการเกษตรและด้านอุตสาหกรรม ดังที่บริษัทกล่าวว่า

โพแทช เป็นแร่ที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ ประกอบด้วยธาตุโพแทสเซียมและโซเดียมคุณภาพ สูง แร่โพแทชเป็นสารอาหารที่จำเป็นของพืช ช่วยในการเจริญเติบโตของราก... การบริโภคแร่โพแทชในโลกมีวัตถุประสงค์เพื่อการผลิตปุ๋ย ในขณะที่อีกร้อยละ 5 นั้น จะเป็นการใช้แร่โพแทชในอุตสาหกรรมด้านต่างๆ เช่น อุตสาหกรรมการผลิตสบู่ สารชักฟอก กระดาษ ยางสังเคราะห์และเคมีต่างๆ เกลือที่ได้จากกระบวนการผลิตนั้น คือเครื่องปรุงที่สำคัญและเป็นสารประกอบในอุตสาหกรรม โซดาไฟ โซเดียมคาร์บอเนต กรดเกลือและคลอรีน สบู่...¹²

สำหรับกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แร่โพแทชถูกมองเป็นต้นทุนสำคัญของประเทศ ที่มีมูลค่าทางเศรษฐกิจ และการพัฒนาอุตสาหกรรม ดังนั้นแร่โพแทชจึงเป็นแร่ที่สร้างอำนาจในการต่อรองและควบคุมระบบตลาด ซึ่งสัมพันธ์กับนโยบายการพัฒนาประเทศ และการวางแผนการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรของประเทศ ดังที่กล่าวว่า

แร่โพแทชเป็นแร่ที่มีความสำคัญของการพัฒนาอุตสาหกรรมของประเทศอย่างมาก ประเทศที่มีแร่ชนิดนี้อยู่มากก็จะมีอำนาจในการต่อรองทางการตลาดสูง

¹¹ อ.ปรกรณ์ ตั้งวานิช อดิทันกรณีนวิทยา กรมทรัพยากรธรณี ที่เคยสำรวจแร่โปแตชและเกลือหินในภาคอีสานเมื่อปี พ.ศ.2516 และปัจจุบันดำรงตำแหน่งเป็นอาจารย์คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ของมหาวิทยาลัยมหิดล

¹² ตัวแทนบริษัทเอเชียแปซิฟิกโปแตชคอร์ปอเรชั่นจำกัด

และมักเป็นผู้ควบคุมกลไกด้านราคา ประเทศไทยเองก็นับว่าเป็นประเทศหนึ่งที่มีศักยภาพของแร่โพแทชที่สำคัญของโลกประเทศหนึ่ง¹³

ดังนั้น ความหมายของแร่โพแทชของทั้งสามส่วนจึงมีลักษณะร่วมกัน ในแง่ของการใช้ประโยชน์จากแร่โพแทชและเกลือหินในการบริโภคทางด้านอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม โดยมองว่าแร่ดังกล่าวเป็นทุนของประเทศ เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีมูลค่า ที่จะนำมาใช้พัฒนาเศรษฐกิจและสร้างอำนาจต่อรองทางการตลาด เพื่อสร้างผลประโยชน์ให้กับชาติ ซึ่งการสร้างความสำเร็จของความหมายผ่านการให้ความหมายหรือพูดถึงเกลือและโพแทช ที่มีผลต่อแนวทางการพัฒนาและจัดการทรัพยากรแร่ว่าจะเน้นไปในทิศทางไหน เมื่อเกลือและโพแทชที่ถูกกล่าวถึงเป็นเพียงทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ เพื่อขับเคลื่อนทางเศรษฐกิจและสร้างผลประโยชน์ต่อชาติ คำถามที่ตามมาก็คือ วิธีชีวิตของคนในพื้นที่จะอยู่ตรงจุดไหนและคนในพื้นที่ที่มีความสัมพันธ์กับเกลือและโพแทชอย่างไร หรือเป็นเพียงผู้รับผลประโยชน์ตอบแทนจากการพัฒนาเท่านั้น

4.2 การปะทะกันของเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและผลประโยชน์ของชาติ

ประเด็นเรื่องผลประโยชน์ของชาติ ถือว่าเป็นแกนหลักของการสัมมนาทางวิชาการครั้งนี้ เพราะโครงการเหมืองแร่โพแทชเป็นโครงการของกลุ่มทุนข้ามชาติที่จะเข้ามาใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติใต้พื้นดินอีสาน ไม่ว่าจะเป็นในส่วนของการขุด ทบวง กรมที่มีหน้าที่เกี่ยวกับการวางนโยบายเพื่อจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ รวมถึงนักวิชาการผู้เชี่ยวชาญในหน่วยงานข้างต้นที่จะต้องยึดถือผลประโยชน์ของชาติเป็นสำคัญ ดังที่ผู้เชี่ยวชาญและผู้กำหนดนโยบายการพัฒนาด้านธรณีวิทยาได้พูดถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับจากโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี ว่า

แหล่งแร่โพแทชถือว่าเป็นแหล่งแร่ระดับโลกแห่งหนึ่ง เป็นแหล่งศึกษาทางธรณีวิทยาที่น่าสนใจ เป็นแหล่งผลิตปุ๋ยวิทยาศาสตร์โดยแร่โพแทชเชื่อมโยงที่สำคัญ จะนำเงินตราไหลเข้าสู่ประเทศไทยจำนวนมาก ประชาชนในพื้นที่จะมีงานทำ..¹⁴

¹³ กิตติชัย รัตนะ ที่ปรึกษาวิชาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์)

¹⁴ อ.ปรณ์ ตั้งวานิช อดีตนักธรณีวิทยา

สอดคล้องกับนายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ ที่มองว่าผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรแร่ดังกล่าว ควรจะตั้งเน้นที่ผลประโยชน์ของส่วนรวม โดยเฉพาะคนในท้องถิ่นเป็นหลัก ไม่ใช่ประโยชน์ของบริษัทข้ามชาติเพียงอย่างเดียว

แร่ไม่ใช่เป็นเพียงวัตถุดิบหรือสินค้าที่ผู้ประกอบการหรือแหล่งทุนมุ่งหาผลประโยชน์แต่ฝ่ายเดียว แต่การพัฒนาแร่ ต้องก่อให้เกิดประโยชน์กับคนกลุ่มใหญ่โดยเน้นความสำคัญเป็นพิเศษกับคนในชุมชนท้องถิ่น ที่ทรัพยากรแร่เหล่านั้นถูกนำมาพัฒนา¹⁵

คำพูดข้างต้น สอดคล้องกับแนวนโยบายและทิศทางการบริหารจัดการทรัพยากรแร่ของประเทศโดยกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่จะต้องก้าวไปข้างหน้าอย่างยั่งยืนและทำให้เกิดการยอมรับ เนื่องจากในอดีตนโยบายของรัฐบาลที่เกี่ยวกับการพัฒนาแร่จะเน้นไปที่การสำรวจแหล่งแร่ และเก็บค่าภาคหลวงจากผู้ผลิตเท่านั้น โดยมูลค่าของค่าภาคหลวงที่ประเทศไทยได้รับในฐานะเจ้าของทรัพยากรมีมูลค่าน้อย เมื่อเทียบกับผลกำไรมหาศาลของผู้ประกอบการธุรกิจ ดังนั้นมิติใหม่ของการจัดการทรัพยากรจึงเน้นไปที่การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม มีสิทธิในความเป็นเจ้าของทรัพยากรมากขึ้น และการใช้ทรัพยากรอย่างเท่าเทียมกัน เพื่อให้สอดคล้องกับความยั่งยืนของสังคม โดยใช้ยุทธศาสตร์เชิงนโยบายกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน เพื่อลดปัญหาและจัดการความขัดแย้งในประเด็นการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่เป็นธรรม ซึ่งใช้การไกล่เกลี่ยการประนีประนอมและการเจรจาเพื่อให้เกิดข้อตกลงร่วมกันโดยยึดผลประโยชน์ของชาติเป็นหลัก ดังที่นายกิตติ รัตนะ ที่ปรึกษาทางวิชาการรัฐมนตรีกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้กล่าวว่า

บรรยากาศในระดับพื้นที่ที่คัดค้านโครงการมาอย่างต่อเนื่องในปัจจุบัน เป็นเรื่องที่น่าวิตกอย่างยิ่ง การเจรจาเพื่อยุติปัญหาในระดับพื้นที่อาจต้องอาศัย คนกลางในการเข้ามาไกล่เกลี่ยปัญหา และสร้างข้อตกลงในการแก้ไขปัญหาพร้อมกันอย่างสันติวิธี และเป็นการเจรจาโดยยึดผลประโยชน์ของชาติเป็นหลัก (Interest Based Bargaining)...¹⁶

และทัศนะของนายแพทย์ วันชัย วัฒนศัพท์ ที่ต้องการสร้างความเข้าใจระหว่างผู้มีส่วนได้เสียต่างๆ ภายใต้อาณัติของชาติและการเรียนรู้ร่วมกันอย่างสันติ

¹⁵ นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

¹⁶ นายกิตติ รัตนะ ที่ปรึกษาทางวิชาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

ผลสำเร็จของการเจรจาหรือการมีส่วนร่วมนี้ไม่ใช่การทำเหมืองแร่ได้ หรือทำเหมืองแร่ไม่ได้ แต่ผลสำเร็จคือ ความเข้าใจอันดีระหว่างกันทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องอย่างพึงพอใจ ผลดีที่เกิดขึ้นคือสันติสุขและผลประโยชน์ของชาติที่ผ่านการเรียนร่วมกันอย่างดี¹⁷

สอดคล้องกับกลุ่มทุนข้ามชาติ ได้พูดถึงการกระจายส่วนแบ่งของผลประโยชน์ที่ได้รับจากการจำหน่ายแร่โพแทชซึ่งเป็นแร่หลัก และเกลือหิน ซึ่งเป็นผลพลอยได้จากโครงการ ทั้งเงินค่าภาคหลวง เงินภาษี และการจัดสรรส่วนแบ่งรายได้สู่ระดับท้องถิ่น ระดับจังหวัดและระดับประเทศ ในการให้ความช่วยเหลือและตอบสนองสังคมชุมชนในด้านต่างๆ เช่น ด้านการศึกษา ด้านเศรษฐกิจ ด้านสุขภาพ ด้านการถ่ายทอดเทคโนโลยีและประเพณีวัฒนธรรมมาให้กับผู้เข้าร่วมประชุมทราบ ดังนั้นแร่โพแทชจึงมีความสำคัญในการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจทั้งทางภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรม ซึ่งรายได้อันมหาศาลเหล่านี้จะถูกแจกจ่ายไปในทุกภาคส่วนของสังคม ทั้งรัฐบาล ที่จะได้ส่วนแบ่งจากค่าภาคหลวง เงินภาษี รวมถึงส่วนแบ่งในผลกำไรที่ได้จากการถือหุ้นของกระทรวงการคลัง จำนวน 5%จากรายได้ของการผลิตทั้งหมด ในการนำแร่ขึ้นมาใช้ รวมถึงชุมชนที่อยู่ในพื้นที่โครงการด้วย ดังที่บริษัทกล่าวว่า

โครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี จะเป็นแหล่งการลงทุนจากต่างประเทศที่สำคัญ สามารถนำเงินตราต่างประเทศเข้าสู่ประเทศไทย อีกทั้งยังช่วยสร้างรายได้ให้แก่รัฐบาลไทย รายได้ที่เกิดจากค่าภาคหลวงและภาษีจะเป็นแรงสนับสนุนให้เศรษฐกิจเจริญเติบโตและเป็นแหล่งเงินทุนให้กับโครงการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาคและระดับประเทศต่อไป¹⁸

ปัญหาที่เกิดขึ้นจากโครงการก็คือเรื่องของความเป็นธรรมระหว่างผลประโยชน์ของส่วนรวมกับผลประโยชน์ของคนในพื้นที่ ในฐานะผู้ที่อาศัยอยู่ตรงนั้น ดังนั้นสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นประเด็นที่สัมพันธ์กับเรื่องของอำนาจและการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ยังขาดการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่อโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ ทั้งในเรื่องของการมีส่วนร่วมในรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม การเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในโครงการ การเข้าถึงข้อมูลของโครงการและการมีส่วนร่วมในระบบของการเมืองของชาวบ้าน ดังเช่น มล.วัลย์วิภา บุรุษรัตนพันธุ์ ตัวแทนสถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งเป็นผู้อภิปรายกล่าวไว้ว่า

¹⁷ นายแพทย์วันชัย วัฒนศัพท์ ผู้อำนวยการศูนย์สันติวิธี และธรรมมาภิบาล สถาบันพระปกเกล้า

¹⁸ บริษัทเอเชีย แปซิฟิก คอร์ปอเรชั่น จำกัด

การมีส่วนร่วมของประชาชนจะบรรลุผลและเป็นจริงได้ต้องเกิดจากตัวประชาชนหรือชาวบ้านเองรู้แจ้งว่าตนเองมีสิทธิบุคคลเพราะการรู้ถึง เรื่องดังกล่าวจะทำให้เขาเป็นคนที่เข้าไปอยู่ในระบบทางการเมืองเป็นผู้มีส่วนได้เสีย กับเรื่องนี้ ความคิดเห็นและการกระทำของเขาจะมีส่วนเกี่ยวข้องกับการตัดสินใจเชิงนโยบายซึ่งอาจแสดงออกโดยการเรียกร้องรวมกลุ่มประท้วง ไปจนถึงรวมพลังเป็นเครือข่ายหรือแสดงออกในวิธีการและรูปแบบอื่นๆก็ตาม

ดังนั้น การปะทะกันของเนื้อหาที่พูดถึงเรื่องผลประโยชน์ของชาติจึงสัมพันธ์กับเรื่องมูลค่าของแร่และคุณค่าของแร่ในฐานะทรัพยากรธรรมชาติของประเทศ ที่ต้องกระจายและแบ่งปันผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมกัน แต่ในขณะเดียวกันก็ถูกปะทะและตั้งคำถามเกี่ยวกับเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ในฐานะผู้ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติอันมีค่าอยู่ใต้พื้นดินของพวกเขา ซึ่งบริษัทข้ามชาติในฐานะผู้ใช้ประโยชน์จากทรัพยากร จะต้องให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาและบริษัทต้องมีการกระจายส่วนแบ่งที่ได้จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นธรรม ประเด็นปัญหาสำคัญก็คือ กระบวนการพัฒนาที่ผ่านมาของประเทศได้สร้างผลกระทบให้กับสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตของชาวบ้านมาโดยตลอด อีกทั้งชาวบ้านไม่มีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา โดยเฉพาะการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการต่างๆของภาครัฐและเอกชน

4.3 การปะทะกันของสิ่งที่พูดถึงการพัฒนาที่ยั่งยืน

การพัฒนาอย่างยั่งยืน เป็นแนวความคิดหลัก กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นสถาบันหลักของประเทศที่ดำเนินนโยบายในการจัดการเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ดังคำกล่าวของ นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ ได้ชี้ให้เห็นความสำคัญของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนในปัจจุบัน โดยมีมูลเหตุมาจากการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากมาเพื่อการพัฒนาประเทศในอดีต ทำให้สภาพแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบันเกิดความเสื่อมโทรมและลดน้อยลงไป จึงต้องมีการทบทวน และปรับโครงสร้างการบริหารของภาครัฐให้สอดคล้องกับนโยบายใหม่ โดยเฉพาะการจัดตั้งกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เมื่อปี พ.ศ.2545 ซึ่งถือเป็นหนึ่งในสี่ของกระทรวงหลักด้านเศรษฐกิจ ที่มีอำนาจหน้าที่ตามกฎหมาย ในการสร้างเศรษฐกิจของประเทศควบคู่กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุล รวมถึงการสงวนอนุรักษ์ ป่าไม้ และจัดการการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ประเด็นเรื่องสิ่งแวดล้อมจึงถือว่าเป็นวาระแห่งชาติและเป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนามิติ

ทางสังคมวัฒนธรรม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน ตามหลักของการพัฒนาอย่างยั่งยืน ดังที่ นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกล่าวว่า

...การบริหารจัดการประกอบด้วยการสงวนรักษา อนุรักษ์ การฟื้นฟูและ
การใช้ประโยชน์และการจัดการการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน ต้องคำนึงถึง
ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปพร้อมกัน¹⁹

ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของนายวสันต์ พานิช นักสิทธิมนุษยชน ที่พูดถึงกฎหมายรัฐธรรมนูญ
ที่ให้สิทธิกับประชาชนในการมีส่วนร่วมจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเองตามหลักการพัฒนา
อย่างยั่งยืนว่า

รัฐต้องมีหน้าที่ในการส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในทรัพยากร
ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตามรัฐธรรมนูญมาตรา 79 ที่กำหนดบทบาท หน้าที่ของ
รัฐ ให้ส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบำรุงรักษา และใช้
ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล
คุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อม ตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน²⁰

และสอดคล้องกับยุทธศาสตร์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างเป็นองค์รวมของ
กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ต้องนำเอาแร่ธาตุใต้พื้นดินมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนา
ประเทศอย่างยั่งยืน ดังที่ นายกิตติชัย รัตนะ บอกว่า

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มิเพียงแค่มองว่า เป็นการ
อนุรักษ์ในลักษณะของการเก็บรักษาเพียงอย่างเดียว แต่ยังหมายรวมถึงการ
ฟื้นฟูและการนำมาใช้ประโยชน์ที่ยั่งยืนควบคู่กันด้วย...ทรัพยากรแร่เป็นทุนของ
ประเทศ เป็นทรัพยากรที่มีค่าทางเศรษฐกิจและเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของสังคมไทย
การอนุรักษ์แร่ก็เพื่อให้มีการจัดการ การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนและเป็นธรรม
ก่อประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด²¹

¹⁹ นายประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

²⁰ นายวสันต์ พานิชนักสิทธิมนุษยชนและนักกฎหมาย ตัวแทนคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

²¹ นายกิตติชัย รัตนะ ที่ปรึกษาวិชาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สอดคล้องกับเป้าหมายของบริษัทเอเชีย แปซิฟิก โปแตช คอร์ปอเรชั่น ที่ต้องการสร้างความยั่งยืนในระดับท้องถิ่นและระดับโลก โดยบอกว่า “โครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี เป็นโครงการมาตรฐานระดับโลก ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อสร้างความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจและสังคม”²²

การพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นแนวคิดหลักที่ทุกกลุ่มพูดถึง ในแนวทางการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่พึงปรารถนา ไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล กระทรวง ทบวง กรมที่เกี่ยวข้อง กลุ่มทุนข้ามชาติ นักพัฒนาและนักวิชาการ รวมถึงนักกฎหมาย ที่อ้างถึงหลักการพัฒนาที่ยั่งยืนที่ระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสร้างความสมดุลระหว่าง เศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม สิ่งที่เกิดขึ้นจากการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นที่ยอมรับและสามารถประสานกับกลุ่มต่างๆ ได้ ภายใต้แนวทางการจัดการทรัพยากรเกลือและโพแทชในภาคอีสาน ที่อยากเห็นการพัฒนาที่ใช้ประโยชน์จากทรัพยากรเพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจควบคู่กับการรักษาสิ่งแวดล้อมไม่ให้ถูกทำลาย แม้ว่า การใช้ทรัพยากรเพื่อการพัฒนา ก็คือการทำให้อาณาเขตสิ่งแวดล้อมเกิดการเปลี่ยนแปลงและลดปริมาณลงไปในที่สุด การอ้างถึงการสร้างความสมดุลดังกล่าวจึงมักถูกตั้งคำถามและต่อต้านจากประชาชน นักพัฒนาเอกชน เมื่อมีโครงการพัฒนาต่างๆ เกิดขึ้น แม้ว่าจะมีการอ้างถึงเรื่องของการพัฒนาที่ยั่งยืนเพื่อสร้างการยอมรับและเชื่อมั่นจากกลุ่มต่างๆ อยู่ตลอดเวลาก็ตาม

4.4 การปะทะกันของสิ่งที่พูดถึงเรื่องการพัฒนาตนเอง

แนวคิดเรื่องการพัฒนาตนเอง เป็นแนวความคิดที่ถูกพูดถึงในเวทีวิชาการเหล่านี้ในนัยที่แร่โพแทช เป็นสมบัติของชาติ และคนในพื้นที่ ซึ่งจะต้องนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาประเทศ เพื่อลดการพึ่งพิงกับต่างประเทศ โดยเฉพาะในเรื่องของปุ๋ยเคมีในทางการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจที่ประเทศชาติจะได้รับ ดังที่บริษัทบอกว่า

โครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี จะสามารถทดแทนการนำเข้าปุ๋ย โพแทสเซียมของประเทศไทยที่ปัจจุบัน มีจำนวนสูงถึง 300,000 ตันได้ อีกทั้งยังจะช่วยให้ประเทศไทยพึ่งพาตนเองได้ด้วยการผลิตปุ๋ยโพแทสเซียมใช้เองในประเทศ โดยประเทศไทยไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการนำเข้าปุ๋ยโพแทช เคียมจากประเทศอื่นๆ อีกต่อไป

ในขณะที่ในส่วนของชาวบ้านประเด็นดังกล่าวมีความขัดแย้งกันอย่างสิ้นเชิง ในลักษณะของแนวทางการพึ่งตนเองที่ชาวบ้านนำเสนอและต่อสู้เคลื่อนไหวในการการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ในทางการเกษตร

²² บริษัทเอเชียแปซิฟิกโปแตช คอร์ปอเรชั่น จำกัด

เพื่อลดปริมาณการใช้ปุ๋ยเคมีของเกษตรกร รวมถึงการยืนยันในวิถีเกษตรกรรมการเพาะปลูกข้าว เพื่อยังชีพและขายโดยไม่ต้องทำให้มีโรงงานอุตสาหกรรมเกิดขึ้นในพื้นที่ เพราะทำลายวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ดังที่แม่เมณี บุญรอด บอกว่า

...เขาคนอีสานเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน ปลูกนาข้าว ปลูกข้าวกะได้กินทุกปี ดินกะงาม แต่สีมาชุดไปแดช มาสร้างความแตกแยก จังได้พวกอีฉั่นกะบ่เอาโครงการ สีต่อสู้นหัวขาดคาอยู่หม่องนี้ บ่ว่ารัฐบาลสีอนุญาตให้สร้างหรือว่าพวกท่านอยากให้สร้าง พวกอีฉั่นกะบ่ยอม...²³

ดังนั้น สิ่งที่เรียกว่า ‘การพึ่งตนเอง’ ในความหมายของบริษัทและชาวบ้านจึงมีความแตกต่างกัน โดยมีภาพที่ซ้อนทับกันอยู่ คือ ภาพใหญ่ที่มองการพึ่งตนเองของประเทศชาติ ในทางเศรษฐกิจ ซึ่งบริษัทข้ามชาติได้พูดถึงการใช้ปุ๋ยเคมีที่ผลิตได้เองของเมืองไทย ขณะที่ในภาพเล็ก ชาวบ้านมองการพึ่งตนเองสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและชุมชนที่พวกเขาอาศัยอยู่ ผ่านแนวทางการต่อต้านการเข้ามาของกลุ่มทุนข้ามชาติ และการเข้ามาของภาคอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ ที่จะส่งผลกระทบต่อภาคเกษตรกรรมของพื้นที่ ดังนั้นการปะทะกันของความคิดเรื่องการพึ่งตนเองจึงยังไม่มีข้อสรุปที่ชัดเจนว่า การพัฒนาประเทศไทยจะเดินทางไปในทิศทางไหนหรือพึ่งตนเองในแบบใด

4.5 การปะทะกันของสิ่งที่พูดถึงผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม

ปัญหาสำคัญที่ปะทะกับเรื่องของผลประโยชน์ชาติ และการพัฒนาที่ยั่งยืน ในการนำแร่โพแทชและเกลือหินใต้พื้นดินขึ้นมาใช้ประโยชน์ ก็คือ เรื่องของผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมและทางสังคม ซึ่งนักวิชาการและองค์กรพัฒนาเอกชนได้ตั้งคำถามและกล่าวถึงในเวทีสัมมนาในครั้งนี้ เป็นสิ่งที่สร้างความขัดแย้งระหว่างนโยบายการพัฒนากับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ที่ไม่สามารถหาข้อยุติหรือข้อสรุปที่ชัดเจนได้ เพราะเรื่องผลประโยชน์ของชาติที่จะได้รับจากทรัพยากรแร่ ถูกโจมตีด้วยความไม่น่าเชื่อถือของสิ่งที่พูดหรือการกล่าวอ้างถึงความเจริญที่จะเกิดขึ้นจากการมีโครงการ โดยเฉพาะประเด็นในเรื่องการดำเนินงานของบริษัทในเรื่องของการทำรายงานการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม และการประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลในพื้นที่

สิ่งสำคัญที่รายงานฉบับนี้ถูกผู้เชี่ยวชาญวิจารณ์คือเรื่องของความน่าเชื่อถือของข้อมูลในรายงานการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ที่ไม่สามารถวัดออกมาเป็นเชิงปริมาณได้ และไม่ครอบคลุมตัวชี้วัด ดังเช่นที่อาจารย์ปริญญา นุตาลัย กล่าวว่า

²³ สัมภาษณ์แม่เมณี บุญรอด วันที่ 26 มีนาคม 2536

ระดับความเชื่อมั่นในการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของผู้ประเมินที่แบ่งเป็น ต่ำ ปานกลาง สูง หรือความเป็นไปได้ที่ผลกระทบจะเกิดขึ้นในอนาคต การประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่ดีจะต้องใช้มาตรฐานที่วัดได้ (Quantifiable) การใช้วิจารณ์ญาณของผู้ประเมินเป็นตัวกำหนดนั้นไม่เป็นที่ยอมรับ การใช้ระดับความรุนแรงของผลกระทบเป็นระดับสูง ปานกลาง ต่ำ ไม่สามารถวัดกันได้ ทำให้รายงานฉบับนี้ขาดความน่าเชื่อถือ...ไม่มีการประเมินตัวชี้วัดที่สำคัญ ในแต่ละเรื่องที่สามารถวัดความรุนแรงออกมาเป็นค่าต่างๆ ได้ เช่นค่าเงินที่ต้องสูญเสียไป จำนวนคนที่เสียชีวิตเจ็บป่วย ประชาชนที่ตกอยู่ในความเสี่ยงของผลกระทบ..

การกล่าวถึงรายงานการศึกษาและประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมหรืออีไอเอ ของโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี โดยผู้เชี่ยวชาญที่เป็นนักวิชาการในสถาบันการศึกษาต่างๆ และนักพัฒนาเอกชนที่ติดตามข้อมูลเกี่ยวกับโครงการเหมืองแร่โพแทชและเคลื่อนไหรร่วมกับชาวบ้านในพื้นที่ รวมถึงคณะทำงานด้านสิ่งแวดล้อมแห่งชาติที่ทางกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตั้งขึ้นเพื่อศึกษาและติดตามปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้ร่วมกันนำเสนอประเด็นที่พบในรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ที่ช่วยกันศึกษาในแต่ละประเด็น เช่น แผ่นดินทรุด จากการขุดเจาะเหมืองแร่โพแทช การปนเปื้อนของน้ำเกลือ ฝุ่นเกลือที่เกิดจากกระบวนการผลิต ซึ่งส่งผลให้เกิดการแพร่กระจายของน้ำเค็ม และดินเค็ม ทำให้ผลผลิตในพื้นที่ทางการเกษตรได้รับความเสียหาย ดังคำกล่าวของตัวแทนมูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ ได้กล่าวถึงผลกระทบว่า

ภูเขาเกลือสูง 40 เมตร ซึ่งเป็นของเสียหรือกากแร่จากเหมือง ภูเขาเกลือขนาดมหึมาเปิดโล่ง พร้อมที่จะให้ลมหอบเอาเกลือนี้กระจายออกไปทั่วทุกทิศทาง และบ่อเก็บน้ำเกลือที่เป็นเกลือที่เป็นกากแร่จากการทำเหมือง ก็ตั้งอยู่เหนือแหล่งกำเนิดน้ำใต้ดิน ซึ่งเป็นแหล่งน้ำที่มนุษย์สูบขึ้นมาใช้ทำเป็นน้ำประปา เพื่อการอุปโภคบริโภค ดังนั้นย่อมสร้างปัญหาน้ำเค็มอย่างร้ายแรง ที่แพร่กระจายได้อย่างไม่มีข้อสงสัยหากมีการรั่วซึม แม้ว่าจะใช้เทคโนโลยีระดับสูงในระบบอุตสาหกรรมก็ตาม...²⁴

²⁴ ตัวแทนโครงการฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติ

เช่นเดียวกับดร.ปริญญา นุตาลัย นักวิชาการด้านธรณีวิทยาที่พูดถึงการทำรายงานการศึกษาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ที่จะต้องมีความถูกต้องและครบถ้วนรอบด้านเพราะมีผลกระทบกับชีวิตของคนในพื้นที่โครงการนั้น

เรื่องนี้ผู้ทำรายงาน จะต้องเอาใจเขามาใส่ใจเรา แล้วมีหรือ เราทำมาหากินอยู่ดีดี มีผู้มาทำให้แผ่นดินบ้านเราทรุด หลังคาบ้านผุ รถยนต์ผุ พืชพันธุ์เสียหาย น้ำบ่อเค็ม ฯลฯ แล้วเราต้องเสียเวลา ไปแก้ความแล้วเรียกร้องค่าเสียหาย หรือทำไมต้องยอมรับความเสียหายที่เกิดขึ้น ถ้าผลกระทบที่จะเกิดขึ้น ผู้ประเมินผลกระทบต้องไม่ให้โครงการเกิด สังคมจึงจะมีสันติสุขได้ มิฉะนั้นผู้มีเงินจะทำอะไรก็ได้ เมื่อความเสียหายเกิดขึ้น ก็เอาเงินฟาดหัวมันไป แล้วก็ทำต่อไปอย่างเดิม บ้านเมืองจะเป็นจลาจล²⁵

ซึ่งสอดคล้องกับตัวแทนสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย ที่กล่าวถึงชุมชนท้องถิ่นที่มีธรรมชาติเป็นตัวกำหนด แต่กำลังจะต้องเผชิญกับการเข้ามาของกลุ่มทุนข้ามชาติที่ใช้เทคโนโลยีเป็นตัวควบคุม และจัดการสภาพแวดล้อมซึ่งทำให้วิถีชีวิตของชาวบ้านเปลี่ยนแปลงไป

ถึงแม้ว่าสารพิษทางอากาศที่ถูกปล่อยออกมาจากกิจกรรมการก่อสร้าง โครงการคือฝุ่นละออง ไอเสีย จากเครื่องจักร ก๊าซเสียจากการเผาของเสีย มีผลกระทบต่อคนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียง เป็นระยะเวลานานๆ ประชาชนเหล่านั้นก็ไม่ควรได้รับความเดือดร้อนใดๆ จากการดำเนินโครงการ โดยไม่มีการดูแลที่ถูกต้องและสมบูรณ์ เพราะก่อนหน้านี้พวกเขาอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ธรรมชาติเป็นผู้กำหนดคุณภาพสภาพแวดล้อม ไม่ใช่โครงการขนาดใหญ่ ที่มีเครื่องจักรอันทันสมัย เป็นผู้กำหนดและเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมของพวกเขา²⁶

และสอดคล้องกับทัศนะของดร.นพดล วิเชียรเจริญ ที่เน้นว่าปัญหาแผ่นดินทรุดเกิดจากการทำเหมืองอุโมงค์ใต้ดิน โดยเฉพาะการทำเหมืองแร่โพแทช

ปัญหาแผ่นดินทรุดตัวจากการทำเหมืองใต้ดิน มักจะเกิดขึ้นกับการทำเหมืองถ่าน เหมืองโปแตช เหมืองเกลือ เหมืองฟอสฟอรัส เหมืองยิปซัม ฯลฯ เนื่องด้วย

²⁵ ศ.ดร. ปริญญา นุตาลัย ผู้เชี่ยวชาญด้านธรณีวิทยา

²⁶ ศ.ดร. ธงชัย พรรณสวัสดิ์ตัวแทนสถาบันสิ่งแวดล้อมไทย

สาเหตุที่ว่า ชั้นหินที่มักพบแร่ธาตุดังกล่าวมักจะเป็นหินชั้น ที่มีคุณภาพไม่สูง กำลังต่ำ และยังสามารถเสื่อมกำลังและสภาพได้มากตามกาลเวลา²⁷

รวมทั้งความเห็นของอ.ปรณัฐ ตั้งวานิช ที่เห็นว่า หากโครงการเหมืองแร่โพแทชไม่ได้ใช้เทคโนโลยีขั้นสูง ก็จะไปสู่ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมในด้านต่างๆที่ตามมาได้

...ในขณะที่เดียวกันก็อาจจะเกิดผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมหากไม่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงก็จะเกิดผลกระทบต่อประชาชน เนื่องจากสภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศไทยแตกต่างจากแหล่งแร่ในโลกอื่นๆ ของเขาเป็นเขตทะเลทรายแต่ของเราเป็นพื้นที่เกษตรกรรม อาจเกิดความเสียหายจากแผ่นดินไหว หากมีการทำเหมืองโดยการขุดเอาชั้นแร่ใต้ดินขึ้นมาทั้งหมด หรือการแพร่กระจายของดินเค็ม น้ำเค็มจากบ่อกักเก็บน้ำเกลือและลานกองเกลือ หากเกิดน้ำท่วมหรือมีลมพายุพัดฝุ่นเกลือให้ฟุ้งกระจาย หากไม่มีมาตรการป้องกันฝุ่นจากการบวกรถแต่งแร่²⁸

ดังนั้น สิ่งที่ถูกกล่าวถึงเกี่ยวกับผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมจึงเน้นไปที่รายงานวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมของบริษัทที่เป็นเสมือนสิ่งที่ยืนยันถึงมาตรฐานการดำเนินการกิจการของบริษัทว่ามีความน่าเชื่อถือหรือไม่ แต่ปัญหาที่กลุ่มนักวิชาการและนักพัฒนาพูดถึงก็คือความไม่สมดุลระหว่างภาคเกษตรกรรมกับอุตสาหกรรม การพัฒนาที่ไม่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ หรือข้อบกพร่องในรายงานที่มีหลายประการ โดยเฉพาะการทำรายงานไม่ครอบคลุมพื้นที่ที่จะทำเหมืองและพื้นที่ใกล้เคียง โดยเฉพาะไม่มีขอบเขตการทำเหมืองชัดเจน และรายละเอียดต่างๆของข้อมูลยังไม่มีความถูกต้องชัดเจนรอบด้าน เช่นผลกระทบทางด้านสังคม สุขภาพ มาตรการการป้องกันแก้ไข ปัญหา รวมถึงการดำเนินการที่ไม่สอดคล้องกับกฎหมายแร่ฉบับใหม่ขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งเป็นจุดอ่อนของบริษัทในการดำเนินงานและผลักดันโครงการเหมืองแร่โพแทชจังหวัดอุดรธานีให้เกิดขึ้นในอนาคตได้

4.6 การปะทะกันของสิ่งที่พูดถึงผลกระทบทางสังคมและวิถีชีวิต

ข้อมูลจากนักวิชาการท้องถิ่นในพื้นที่ ซึ่งได้จากการสำรวจความคิดเห็นของคนอุดรธานีทั้งประชาชนในพื้นที่และประชาชนทั่วไป ต่อการรับข้อมูลข่าวสาร ความ คิดเห็นเกี่ยวกับโครงการเหมืองแร่โพแทช ว่าเห็นด้วย ไม่เห็นด้วย เหตุผลที่คัดค้าน เหตุผลที่เห็นด้วย ซึ่งผลการศึกษาลำรวจ

²⁷ ศ.ดร. นกมล เพียรเวช สถาบันเทคโนโลยีแห่งเอเชีย

²⁸ อ.ปรณัฐ ตั้งวานิช

ชี้ว่าคนในพื้นที่ไม่ต้องการโครงการ พร้อมทั้งเสนอแนะว่า การทำโครงการจะต้องได้รับการยอมรับจากประชาชนในพื้นที่ ด้วยรูปแบบวิธีการที่จะทำให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่นมากที่สุด และเป็นการพัฒนาที่สอดคล้องกับวิถีชีวิต ชุมชน วัฒนธรรม ความเชื่อและความต้องการของคนในท้องถิ่น ซึ่งเป็นการศึกษาและสำรวจที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ดังที่นักวิชาการท้องถิ่น อย่างเช่นอาจารย์สันติภาพ ศิริวัฒน์ไพบูลย์ ซึ่งมีบทบาทในการเคลื่อนไหวร่วมกับองค์กรภาคประชาชนและองค์กรชาวบ้านในพื้นที่ โดยเน้นจุดยืนในเรื่องวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชน ที่กำลังถูกระบบทุนนิยมแบบอุตสาหกรรมเข้ามาทำลายโครงสร้างของชุมชนให้เสียสมดุลลงไป เป็นประเด็นสำคัญ เพราะไม่อาจวัดออกมาเป็นมูลค่าได้ ดังที่ได้กล่าวไว้ว่า

เมื่อมีโครงการพัฒนาต่างๆเกิดขึ้น สิ่งที่เรามองข้ามไปอีกประเด็นหนึ่งก็คือ ผลกระทบต่อระบบคุณค่า ความเชื่อประเพณีและวัฒนธรรมชุมชน หากโครงการพัฒนาทำให้วิถีชีวิตและวัฒนธรรมชุมชนเปลี่ยนไปในทางเลวลงใครจะเป็นผู้รับผิดชอบ เนื่องจากไม่สามารถประเมินค่าได้และชดเชยไม่ได้ด้วยเงิน เมื่อชาวบ้านที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย พึ่งพาอาศัยเกื้อกูลกับธรรมชาติ ทำมาหากินปลูกข้าว เก็บผัก หาปลา ตามห้วยตามหนอง เลี้ยงชีพต้องเปลี่ยนแปลงมาพึ่งพาทภายนอก²⁹

รวมถึงการพูดถึงเกี่ยวกับประเด็นของตำนานท้องถิ่น ที่สัมพันธ์กับความเชื่อของชาวบ้านในพื้นที่เกี่ยวกับการล่มสลายของบ้านเมือง และอ้างอิงถึงโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี

ความเชื่อที่ฝังอยู่ในจิตวิญญาณของคนท้องถิ่นต่างๆ ที่ให้ความสำคัญน้อยมากและไม่ได้กล่าวถึง คือตำนานผาแดงนางไอ่ นิทานเรื่องกระรอกด่อนที่ทำให้บ้านเมืองถล่ม และเกิดหนองหานขึ้นมา ตามความเชื่อของชาวบ้าน สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการดำเนินโครงการเหมืองแร่โพแทชหรือไม่ อย่างไร ก็ได้มีการวิเคราะห์ แต่หากไปถามชาวบ้านในพื้นที่ ก็จะได้รับคำตอบว่า ไม่อยากให้มีเหมือง เพราะไม่ต้องการให้แผ่นดินยุบเหมือนตำนาน ชาวบ้านหลายคนให้ความเห็นว่า โพแทชก็เปรียบเสมือนกระรอกด่อน(กระรอกเผือก) ที่จะนำมาซึ่งความล่มสลายของชุมชน³⁰

²⁹ อ.สันติภาพ ศิริวัฒน์ไพบูลย์ อาจารย์คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี

³⁰ อ้างอิงคนเดียวกันข้างต้น

สิ่งที่ถูกกล่าวถึงข้างต้นเกี่ยวกับผลกระทบทางด้านสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของคนที่อยู่ในพื้นที่ มีทิศทางตรงกันข้ามกับบริษัทที่เน้นเรื่องของความเจริญและผลประโยชน์ที่คนในชุมชนจะได้รับ จากการสร้างโรงงาน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน และการมีงานทำซึ่งเป็นผลกระทบต่อชุมชนสังคมในด้านบวก ดังที่บริษัทข้ามชาติบอกว่า

สิ่งที่ทำลายความสามารถของบริษัทเอเชียแปซิฟิก ไปแต่ช ก็คือ การเพิ่มผลประโยชน์จากโครงการ เข้มแข็งไฟฟ้าอุดรธานีให้สอดคล้องกับเป้าหมายด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมของประชาชนชาวอุดรธานี และรัฐบาลไทย บริษัทจะวางแผนการดำเนินโครงการให้ชุมชนท้องถิ่นมีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ตลอดระยะเวลาดำเนินกิจการเหมือง และต่อไปในอนาคตหลังจากที่ปิดเหมืองไปแล้ว³¹

ดังนั้นสิ่งที่ถูกพูดโดยนักวิชาการท้องถิ่น และนักพัฒนาเอกชน เกี่ยวกับผลกระทบทางด้านสังคมและวัฒนธรรม จึงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวบ้านในพื้นที่ ที่สามารถชักจูงให้ชาวบ้านเข้ามารับรองสนับสนุนคำพูดดังกล่าวว่ามีความถูกต้องน่าเชื่อถือ และเป็นสิ่งที่บีบบังคับให้บริษัทจะต้องดำเนินงานในพื้นที่ ภายใต้หลักการของการพัฒนาอย่างยั่งยืน เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันกับชุมชนได้ แต่ในขณะเดียวกันก็ถูกตั้งคำถามเกี่ยวกับปัญหาของการพัฒนาที่ต้องการให้เกิดความสมดุลระหว่างภาคเกษตรกรรมและภาคอุตสาหกรรม จะเป็นจริงได้หรือไม่

5.เสียงของชาวบ้านในเวทีสัมมนา

สิ่งที่เห็นจากกลุ่มต่างๆ ที่กล่าวถึงเกลือและโพแทชบนเวทีสัมมนาไม่ว่าจะเป็นกลุ่มของภาครัฐที่สนับสนุนส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามาลงทุน ในขณะที่ภาคเอกชนซึ่งเข้ามาลงทุนก็ต้องดำเนินการให้สามารถอยู่ร่วมกันกับชุมชนได้อย่างยั่งยืน และในส่วนของนักวิชาการ และนักพัฒนาเอกชน ที่ตั้งคำถามกับปัญหาของการพัฒนาและมีฐานของการสนับสนุนส่งเสริมจากชาวบ้าน ซึ่งสิ่งที่เห็นในเวทีแห่งนี้ก็คือ แม้ว่าชาวบ้านจะไม่ได้เป็นผู้นำเสนอเนื้อหาบนเวที แต่ก็มีสิทธิจะแทรกคำพูดของตัวเองในช่วงที่เปิดโอกาสให้คนที่เข้าร่วมประชุมได้แสดงความคิดเห็น สิ่งที่น่าสนใจก็คือ แม้ว่าชาวบ้านในพื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี จะพูดเนื้อหาของปัญหาผ่านการแสดงออกทางอารมณ์ มากกว่าการใช้เหตุผล หรือคำพูดตามหลักวิชาการ แต่ก็สะท้อนให้เห็นการใช้ภาษาของชาวบ้านที่จับยึดกับภาษาของนักพัฒนาเอกชนและนักวิชาการที่เข้ามาให้ความรู้ในพื้นที่ โดยชาวบ้าน

³¹ บริษัทเอเชีย แปซิฟิก คอร์ปอเรชั่น จำกัด

มีการปรับเปลี่ยนภาษาไปตามสถานการณ์หรือระนาบของการนำเสนอที่แตกต่างกัน ดังนั้นองค์กรพัฒนาเอกชนและนักวิชาการเป็นเสมือนสถาบันที่รับรองและทำให้เสียงของชาวบ้านมีพลังและได้รับการยอมรับมากขึ้น ดังที่แม่มณี บุญรอด ชาวบ้านสังคม ถ่ายทอดผ่านคำพูดสำเนียงอีสานในการประชุม ที่แกบอกว่า

อีฉันพูดภาษากลางบ้างถูก เว้าภาษาอีสานบ้านเฮาดีกว่า มันถนัดกว่า เพราะว่าอีฉันจบป.4 โครงการเหมืองแร่โปแตชที่สีเกิดขึ้น เขาจะเอ็ดอุโมงค์ขุดเจาะดันใต้พื้นดินหลายพันไร่ น้ำกะลิเค็ม กินบ่ได้ แผ่นดินกะสิหลุบหล่มลง เฮากะสิไปอยู่หม่องใด ลูกหลานเฮาต่อไปสิเป็นจ้งใต้ พื้น้องแต่ก็อยู่กันช้อยเหลือกัน แต่ตอนนี้อยู่กันบ่ได้ มันแตกกันย่อนบริษัทแคนาดาเข้ามา มาแจกเสื้อแจกของ ผู้นำบางคนกะไปนำเงิน อีฉันมีนาตอนมันมาขุดเจาะมันกะมาขุดเจาะนาอีฉัน บ่ยอมบอกว่ามาขุดหยั่ง ฉันบ่ยอม เรียกค่าเสียหายที่มันมาเจาะมาย่านา ...

หรือพ่อบุญมี ราชพลแสน ชาวบ้านโนนทรายทอง ได้พูดถึงกฎหมายแร่ที่ลิดรอนสิทธิชุมชนและให้ความสำคัญกับบางสิ่งมากกว่าชีวิตของคนซึ่งอยู่ในพื้นที่ ซึ่งดูเป็นคำพูดที่ซื่อๆตรงๆเหมือนกำปั้นทุบดินแต่ก็แฝงไปด้วยคำถามที่น่าสนใจและท้าทายทิศทางการพัฒนาที่อาศัยกฎหมายเป็นเครื่องนำทางว่า

ผมอยากเรียนถามท่านว่า ท่านพูดถึงเรื่องกฎหมาย ที่ห้ามว่าไม่ให้ทำเหมืองแร่ในเขตคุ้มครองสงวนพันธุ์สัตว์ป่า แต่ทำไมกับอนุญาตให้บริษัททำเหมืองแร่ได้ในเขตชุมชน หมู่บ้านที่คนอยู่ หรือรัฐบาลเห็นว่าสัตว์มีค่ามากกว่าคนถึงอนุรักษ์สัตว์แต่ไม่อนุรักษ์คน

พ่อประจวบ แสนพงษ์ เชื่อมโยงความเชื่อท้องถิ่น ที่สะท้อนผ่านนิทานปรัมปราพื้นบ้าน ถึงความล่มสลายของเมืองอันเกิดจากพญานาคที่อยู่พื้นดิน ไล่ล่าทำลายล้างมนุษย์ที่อาศัยอยู่บนพื้นดิน เพราะโกรธแค้นที่นางไฉ่คำ สั่งให้คนฆ่ากระรอกเผือกและเอาเนื้อไปแจกจ่ายกันกินทั่วเมืองที่สอดคล้องกับคำอธิบายเกี่ยวกับความหายนะที่จะเกิดขึ้นจากโครงการที่จะเกิดขึ้นในอนาคต และทำลายวิถีชีวิตของคนในพื้นที่ ดังที่บอกไว้ว่า

โครงการเหมืองแร่โปแตช เข้ามาสร้างความขัดแย้งให้กับชุมชน อีกทั้งการทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมก็ไม่ครอบคลุม ประชาชน

ไม่รู้เรื่อง ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากโครงการก็มีมากมาย ทั้งน้ำเค็ม ดินเค็ม แผ่นดินทรุด เราเคยได้ยินแต่ตำนานหนองหานล่ม ที่คนเฒ่าคนแก่เล่าให้ฟัง เกี่ยวกับตำนานผาแดง-นางไอ่ ที่นางไอ่อยากได้กระรอกเผือกส่งให้คนไปจับมา ไปฆ่ามา ทำให้พญานาคโกรธแค้นและมุดใต้ดินเพื่อไล่ล่าผาแดงนางไอ่ จนทำให้แผ่นดินที่พญานาคมุดดินลงไป ล่มสลายกลายเป็นบึงหนองหานในปัจจุบัน เหมือนบริษัทมาขุดอุโมงค์ใต้ดินไม่รู้กี่เมตร ไม่รู้กว้างแคไหน จะยุบลงไปเมื่อไหร่ อาจเกิดหนองหานแหล่งที่สองก็ได้ บ้านเมืองถล่ม ทำนาปลูกข้าวไม่ได้ แล้วชาวบ้านจะไปอยู่ที่ไหน

ดังนั้นสิ่งที่เห็นจากการสัมมนาครั้งนี้ เสียงของชาวบ้านที่พูดเกี่ยวกับเกลือและโพแทช มันเป็นเรื่องที่สัมพันธ์กับวิถีชีวิตของพวกเขา ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ แม้ว่าในการประชุมในครั้งนี้ชาวบ้านจะไม่ได้เป็นคนนำเสนอข้อมูลในพื้นที่ด้วยตัวพวกเขาเอง และเป็นเพียงตัวละครตัวหนึ่งในเวที ที่สร้างความครบถ้วนสมบูรณ์ของกระบวนการที่เรียกว่า การมีส่วนร่วม แต่สิ่งที่ชาวบ้านพูดในตอนท้ายในด้านหนึ่งมันก็ประสานกับวาทกรรมอื่นๆ ที่นักวิชาการและนักพัฒนาพูดถึง ในการยืนยันถึงความจริงของพื้นที่ ผ่านการพูดถึงวิถีชีวิตของพวกเขา รวมถึงผลกระทบจากความแตกแยกทางสังคมจากการเข้ามาของกลุ่มทุนข้ามชาติ ในการก่อสร้างโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี ในอีกด้านหนึ่งมันก็ปะทะ กับวาทกรรมของรัฐและบริษัท ที่พูดเกี่ยวกับเรื่องผลประโยชน์ของชาติและ ผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ โดยสะท้อนให้เห็นคนกลุ่มเล็กๆ ในพื้นที่ ที่ต้องกลายเป็นผู้เสียสละจากการพัฒนา แม้ว่าเวทีแห่งนี้ชาวบ้านจะไม่สามารถแสดงตัวตนได้อย่างชัดเจน แต่การพยายามแทรกตัว หรือปรากฏตัวบนเวทีของชาวบ้าน ก็ได้สะท้อนออกมาผ่านการพูดแสดงความคิดเห็นและตั้งคำถามในเวทีสัมมนา เกี่ยวกับโครงการพัฒนาของรัฐและกลุ่มทุนข้ามชาติที่เข้ามาในพื้นที่ของพวกเขา

6. บทสรุป: สิ่งที่ถูกกล่าวถึง และความจริงที่ถูกรับรู้จากการสัมมนาเกี่ยวกับเกลือและโพแทช

สิ่งที่ปรากฏบนเวทีสัมมนา ในประเด็นเรื่องของเกลือและโพแทช ที่ถูกพูดผ่านกลุ่มคนที่มีความหลากหลายทางสถานภาพ ความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์เบื้องหลังที่แตกต่างกัน สิ่งที่น่าสนใจที่เห็นจากเวทีสัมมนาดังกล่าวก็คือ การเชื่อมโยงปะทะประสานกันของกลุ่มต่างๆ ภายใต้

แนวคิดเรื่องของทรัพยากรเกลือและโพแทช ทั้งที่เป็นความขัดแย้งในลักษณะของคู่ตรงกันข้ามที่ หลากหลายและการผสมกลมกลืนระหว่างกันของกลุ่มต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นรัฐ นักพัฒนาเอกชน นักวิชาการ บริษัทและชาวบ้าน เป็นสิ่งที่ถูกดึงเข้ามาบนเวทีการประชุมเพื่อหาปัญหาและแนวทางแก้ไขปัญหายุ่งเกี่ยวกับโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานี รวมถึงการจัดวางวิธีการปฏิบัติ หรือ กฎเกณฑ์บางอย่างลงสู่ระดับพื้นที่ ที่จะต้องประสานและร่วมมือกันของทุกๆภาคส่วน ทั้งบริษัท ข้าราชการกรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้องในจังหวัด ที่ต้อง ประชาสัมพันธ์ให้ประชาชนเข้าใจเกี่ยวกับโครงการ และการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการ พัฒนาโครงการ รวมถึงการจัดการความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มต่างๆในพื้นที่ เช่น ผู้ประกอบการกับ ชาวบ้าน ในฐานะที่รัฐบาล กระทรวงและกรมที่เกี่ยวข้องกับการวางแผนการใช้ทรัพยากร เป็นเสมือน เจ้าของทรัพยากร ผู้ชักชวน ผู้ค้นหา ผู้ส่งเสริม และผู้จัดหาทรัพยากรให้กับผู้เข้ามาลงทุนหรือผู้ใช้ ทรัพยากรซึ่งก็คือบริษัท รวมถึงชาวบ้านในพื้นที่ซึ่งก็คือ ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหรือผู้รับผลจากการ พัฒนา เป็นต้น

สิ่งเหล่านี้มีส่วนตอกย้ำความจริงของเกลือและโพแทช ในแง่ของทรัพยากรเพื่อการจัดการ ให้ชัดเจนมากขึ้น ดังเช่น การเกิดขึ้นของกลุ่มสนับสนุนโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานีในพื้นที่ที่ เชื่อมั่นในความก้าวหน้าของการพัฒนาโครงการเหมืองแร่ของบริษัท ที่จะไม่สร้างผลกระทบและให้ ประชาชนในพื้นที่มีรายได้ โดยมองว่าโพแทชเป็นทรัพยากรที่มีค่าที่ควรนำขึ้นมาใช้เพื่อประโยชน์ ของประเทศ ในขณะที่กลุ่มต่อต้านหรือกลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอุดรธานี กับมองว่าเหมืองแร่โพแทช คือหายนะที่จะสร้างผลกระทบกับชุมชนและชาวนาอีสาน สิ่งต่างๆเหล่านี้ล้วนได้รับมาจากเวที วิชาการสาธารณะครั้งนี้ ที่สร้างความรู้เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรเกลือและโพแทชให้เป็นจริง และถูกยอมรับอย่างกว้างขวาง

อาจกล่าวได้ว่าเวทีสัมมนานี้ได้นำเสนอความจริงเกี่ยวกับเกลือและโพแทชผ่านข้อมูลที่ถูก พุดในเวที ซึ่งได้มาจากการที่กลุ่มต่างๆลงไปศึกษาในพื้นที่ และนำเอาความจริงเหล่านั้นมาพุดบน เวทีสัมมนา รวบรวมว่าพวกเขาอยู่ในพื้นที่นั้นจริง ๆ โดยชุดของความจริงที่หลากหลายบนเวที ก็จะมี สถาบันต่างๆมารองรับความถูกต้อง เช่น นโยบายของรัฐบาล ยุทธศาสตร์ของกรมทรัพยากรธรณี ของ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมและกรมทรัพยากรธรณี หรือการเคลื่อนไหวทางสิ่งแวดล้อม ของนักวิชาการท้องถิ่นและนักพัฒนาเอกชนที่อ้างถึงความถูกต้องและชอบธรรมในการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติได้พื้นดินอีสานนี้

ในเวทีสัมมนาเราจะเห็นชุดของความรู้บางอย่างที่ถูกสถาปนาขึ้นมาให้สามารถพุดได้ เช่น เศรษฐศาสตร์ ธรณีวิทยา และการพัฒนา โดยกลุ่มคนที่มีความเชี่ยวชาญที่เฉพาะ เช่น เรื่อง

กรณีวิทยาที่ถูกกล่าวถึงโดยเจ้าหน้าที่กรมทรัพยากรธรณี และวิศวกรของบริษัทข้ามชาติ ที่วางอยู่บนฐานคิดของทรัพยากรหรือสมบัติที่มีค่าของชาติ และเป็นเรื่องของการค้นหาทรัพยากร เพื่อการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร การแบ่งปันกระจายทรัพยากร และการแลกเปลี่ยนทรัพยากร ซึ่งสิ่งเหล่านี้สามารถวัดคุณค่าออกมาเป็นปริมาณ เช่น จำนวนของทรัพยากร มูลค่าทางเศรษฐกิจ ส่วนแบ่งผลประโยชน์ ในขณะที่เรื่องของวัฒนธรรม เช่นความเชื่อพื้นบ้านต่างๆ มันไม่สามารถวัดคุณค่าออกมาเป็นตัวเงินได้ เพราะเป็นเรื่องของนามธรรม ที่เกี่ยวข้องกับจิตใจ และความเชื่อ ดังนั้นเมื่อมันมาอยู่ในเวทีวิชาการแห่งนี้ มันทำให้เนื้อหาของเรื่องเหล่านี้ด้อยลงไปในการอธิบายและไม่มีพลังเพียงพอที่จะอธิบายกับคนข้างนอกว่าทำไมจึงสร้างเมืองแร่ในพื้นที่แห่งนี้ไม่ได้แต่ในขณะเดียวกันก็มีวาทกรรมบางตัวที่คนหลายกลุ่มสามารถกล่าวถึงร่วมกันได้ เช่นเรื่อง การพัฒนาที่ยั่งยืน เรื่องเศรษฐกิจหรือผลประโยชน์ของชาติ เป็นต้น ซึ่งทำให้เรื่องเหล่านี้กลายเป็นประเด็นสำคัญขึ้นมาบนเวทีมากกว่าวิถีชีวิตของคนในพื้นที่

การปะทะ ประสานกันของสิ่งที่กล่าวถึงบนเวที สัมมนา จึงมีความแตกต่างบนเนื้อหาและกลุ่มคนที่พูด ที่มีตำแหน่ง สถานภาพ รวมถึงระบบคุณค่าต่อเรื่องเกลือและโพแทชแตกต่างกัน ซึ่งการปะทะกันดังกล่าว ก็เป็นการปะทะกันในหลายๆชั่ว ไม่ว่าจะเป็นรัฐ นักวิชาการ ชาวบ้าน นักพัฒนาเอกชน นักสิทธิมนุษยชน เป็นต้น ที่สร้างความรู้ ความจริงเกี่ยวกับเกลือและโพแทชให้เกิดขึ้นในพื้นที่ ผ่านการสร้างความจริงบนภาษา และสิ่งที่เป็นเรื่องของสถาบันทางสังคม ที่ทำให้วาทกรรมเหล่านี้ได้รับการยอมรับและสามารถทำงานได้ ผ่านข้อสรุปถึงแนวทางการแก้ไขปัญหาที่ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องต้องนำไปปฏิบัติให้ถูกต้อง โดยเฉพาะภาครัฐในฐานะผู้กำหนดนโยบายการพัฒนาประเทศ ที่ใช้กระบวนการเหล่านี้เป็นเครื่องมือของตนเอง ในขณะที่ตัวชาวบ้านไม่สามารถจะอยู่บนพื้นที่ต่อรองได้อย่างแท้จริง เมื่อการอธิบายของชาวบ้านถูกปลุกฝังและถ่ายทอดจากคนกลุ่มต่างๆ โดยเฉพาะนักวิชาการและนักพัฒนาเอกชน แม้ว่าตัวของชาวบ้านจะเป็นคนในที่ถูกกระทบจากปัญหาเรื่องเกลือและเหมืองแร่โพแทช แต่ก็ยังเป็นเพียงส่วนประกอบหนึ่งของกระบวนการพัฒนา ที่ชาวบ้านถูกดึงเข้าไปในสนามแห่งการปะทะของวาทกรรมบนเวทีสัมมนาครั้งนี้ จนไม่แน่ใจว่าเสียงที่พูดเป็นเสียงของชาวบ้าน หรือเสียงของใครกันแน่

ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า การประชุมในครั้งนี้จุดเน้นสำคัญอยู่ที่ปัญหาของโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานีเพื่อหาทางแก้ไขปัญหาร่วมกัน แต่ปัญหาของโครงการเหมืองแร่โพแทช อุดรธานีก็ยังไม่สะท้อนให้เห็นข้อสรุปออกมาได้อย่างชัดเจน แม้ว่าจะพยายามทำให้มีเอกภาพภายใต้แนวทางการแก้ไขประเด็นปัญหาเกี่ยวกับโครงการเหมืองแร่โพแทช แต่ความหมายของสิ่งที่เรียกว่าทรัพยากรเกลือและโพแทชที่ถูกพูดถึงกับฟังก์กระจาย หลากหลายและคลุมเครือมากขึ้น เนื่องจาก

ความไม่เป็นเอกภาพของสิ่งที่พูด เมื่อต่างฝ่ายต่างยืนยันในสิ่งที่ตัวเองพูดหรือวาทกรรมเรื่องเกลียดและโพแทชของตนเอง แม้ว่าปัญหาต่างๆ มันวางอยู่บนฐานคิดเรื่องของทรัพยากรธรรมชาติและผลประโยชน์ของชาติ แต่การที่กลุ่มต่างๆพยายามดึงประเด็นเรื่องเศรษฐกิจ ธรณีวิทยา สังคมวัฒนธรรม การเมือง และสิ่งแวดล้อมมาใช้ในการอธิบาย เพื่อสร้างความรู้และความจริงในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติได้พื้นดินอีสาน ทำให้ปัญหาต่างๆมันไม่สามารถไปด้วยกันได้ หรือผลงานเป็นเนื้อเดียวกันได้ ระหว่างรัฐ ข้าราชการกรมทรัพยากรธรณี กรมอุตสาหกรรมพื้นฐานและการเหมืองแร่ และบริษัทข้ามชาติ ที่พูดถึงประเด็นทางธรณีวิทยา เศรษฐกิจ นโยบายและยุทธศาสตร์การจัดการแร่อย่างยั่งยืน ในขณะที่นักวิชาการพูดถึงประเด็นปัญหาทางกฎหมายและสิ่งแวดล้อมของโครงการที่กระทบต่อวิถีชีวิตและสร้างคามไม่ยั่งยืนให้กับชุมชน

ถึงแม้ว่าทั้งสองกลุ่มยังคงอยู่ภายใต้การพูดถึงผลประโยชน์ของชาติ ผลประโยชน์ของบริษัทและผลประโยชน์ของคนในพื้นที่ ที่จะต้องทำให้เกิดความสมดุลและเท่าเทียม ทั้งในแง่ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจ อุตสาหกรรม ควบคู่กับสิ่งแวดล้อม และเกษตรกรรมแต่หลักการดังกล่าวมันไม่เคยสมดุลกันอย่างเท่าเทียมแท้จริง ระหว่างเรื่องของเศรษฐกิจกับสิ่งแวดล้อม ผลประโยชน์ของบริษัทข้ามชาติกับผลประโยชน์ของชาวบ้าน เจ้าของทรัพยากรกับผู้ใช้ทรัพยากร เกษตรกรรมกับอุตสาหกรรมและอื่นๆ เช่นเดียวกับการพัฒนาที่จะทำให้เกิดความยั่งยืนและสันติสุขจากโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานีจะมีอยู่จริงหรือไม่ ก็ยังคงเป็นสิ่งที่ถูกตั้งคำถามและสร้างความสงสัยกับคนในพื้นที่โครงการเหมืองแร่โพแทชในปัจจุบัน แต่สิ่งที่ผู้ศึกษาคิดว่าเป็นคุณูปการที่เราได้รับการมองลงไปเพื่อการประชุม ก็คือพื้นที่ที่วาทกรรมชุดต่างๆมาอยู่ร่วมกัน และปรากฏให้เราเห็น สิ่งที่พูดจึงเป็นเสมือนร่องรอยที่จะนำเรากลับไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับเกลียดและโพแทช ที่มีความหมายและความเป็นมา แตกต่างกระจายกระจายในช่วงเวลาหรือเหตุการณ์ของยุคสมัย

สิ่งที่น่าสนใจก็คือ ภายใต้พื้นฐานของการพัฒนานั้น ข้อเสนอที่ถูกถ่ายทอดในหนังสือเอกสารปกสีเขียวและสิ่งที่คนกลุ่มต่างๆพูดในเวทีสัมมนาเรื่อง โครงการเหมืองแร่โพแทช ปัญหาและแนวทางแก้ไข ได้กลายเป็นโจทย์หรือเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดความเข้าใจที่ไม่ต่อเนื่อง เพราะความหลากหลายที่ถูกกล่าวถึงเกี่ยวกับเกลียดและโพแทช มันไม่สามารถที่จะให้คนเข้าไปจับยึดหรือจัดวางตำแหน่งของตนเองได้ชัดเจน เพราะไม่รู้ว่ข้อสรุปของโครงการจะอยู่ที่ตรงไหน ระหว่างควรมีเหมืองกับไม่ควรมีเหมืองในพื้นที่ ดังนั้นข้อสรุปบนเวทีจึงเป็นเพียงการสร้างความต้องการของการดำเนินโครงการของบริษัทข้ามชาติ เช่น เมื่อมีปัญหาเรื่องรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมก็ต้องแก้ไขโดยการทำรายงานใหม่เพื่อให้เกิดความชัดเจนและได้รับการยอมรับ ไม่ใช้การล้มเลิกโครงการอย่างที่ชาวบ้านในพื้นที่ต้องการ เนื่องจากผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่ที่พูดในเวทีสัมมนา ก็

ยังคงเชื่อมั่นในเทคโนโลยีระดับสูงของโลกตะวันตก ว่าสามารถควบคุมและแก้ไขปัญหาผลกระทบทางสิ่งแวดล้อมที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ในขณะที่คนในพื้นที่ ซึ่งไม่เชื่อมั่นต่อการดำเนินการของบริษัทข้ามชาติ ก็ต้องต่อสู้เคลื่อนไหวต่อไป

นอกจากนี้บนเวทีสัมมนาี้ ยังละเลยหรือไม่ให้ความสำคัญกับเสียงของคนเล็กคนน้อย ซึ่งก็คือชาวบ้านในพื้นที่ โดยเน้นไปที่การพูดถึงภาพใหญ่ของการพัฒนา ในกระบวนการก้าวกระโดดทางเศรษฐกิจและอุตสาหกรรม ที่เป็นเรื่องผลประโยชน์ของชาติและผลประโยชน์ของคนส่วนรวม ในขณะที่เดียวกันผลประโยชน์เหล่านั้นก็ทับซ้อนและพ่วงติดกับวิถีชีวิตของคนธรรมดาสามัญในพื้นที่ ที่กระบวนการพัฒนาได้เข้าไปจัดการ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่า แม้แต่ตัวแนวคิดเรื่องของการพัฒนายังไม่เคยอยู่นิ่ง แต่มีการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา จนเราไม่สามารถรู้ว่ามันคืออะไรกันแน่ และเราจะก้าวเดินไปในทิศทางไหน เช่นเดียวกับกรณีปัญหาโครงการเหมืองแร่โพแทช จังหวัดอุดรธานี ที่ยังไม่รู้ว่าผลสุดท้ายของกระบวนการตัดสินใจเกี่ยวกับโครงการจะเป็นเช่นใด แต่ปฏิบัติการของวาทกรรมที่เกิดจากเวทีตรงนี้ มันก็ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตชาวบ้าน ที่ต้องต่อสู้เคลื่อนไหวในประเด็นต่างๆที่ถูกพูดถึง ไม่ว่าจะเป็นผลประโยชน์ของชาติ การพัฒนาที่ยั่งยืน สิ่งแวดล้อมหรือวัฒนธรรมชุมชนในพื้นที่ต่อไป พร้อมกับที่บริษัทก็ดำเนินการตามข้อเสนอในที่ประชุม ไม่ว่าจะเป็นการแก้ไขรายงานการประเมินผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม ประชาสัมพันธ์ให้ข้อมูลกับชาวบ้านในพื้นที่มากขึ้น เพื่อให้ชุมชนยอมรับ ซึ่งการต่อสู้ระหว่างบริษัทข้ามชาติและชาวบ้านในพื้นที่ก็ยังมีอยู่ต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน

สิ่งที่เราจะค้นหาในบทต่อไปก็คือ วาทกรรมที่ว่าด้วยเกลือและโพแทชมันถูกทำให้เกิดขึ้นได้อย่างไร ผ่านการปะทะกันระหว่างวาทกรรมของรัฐและวาทกรรมของท้องถิ่นที่กล่าวถึงเรื่องเกลือและแร่โพแทช ซึ่งสะท้อนให้เห็นอำนาจในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติใต้พื้นดินอีสาน เพื่อสร้างความรู้ความจริงให้กับชาวบ้านในพื้นที่เกี่ยวกับโครงการเหมืองแร่โพแทชอุดรธานีในปัจจุบัน